

Helyi részvétel a roma integrációban

Települési tanulmány Rakottyás, (Rakytník, Szlovákia), 2016

Szerző: Zuzana Polačková

JOGI NYILATKOZAT: Ez a dokumentum az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) által a [Helyi részvétel a roma integrációban](#) című projekthez adott megbízás alapján készült. A dokumentumban szereplő információk és vélemények nem feltétlenül tükrözik az FRA véleményét vagy hivatalos álláspontját. A dokumentum nyilvánosságra hozatala kizárólag az átláthatóság és a tájékoztatás célját szolgálja, nem minősül jogi tanácsadásnak vagy jogi véleménynek.

Tartalomjegyzék

1. Összefoglaló.....	3
2. A helyi közeg bemutatása	4
3. Az alkalmazott PAR módszer	5
4. A helyi beavatkozás leírása – Célok, partnerek, folyamat és eredmények.....	7
A beavatkozások végrehajtásához felhasznált források.....	16
Érdekelt felek.....	17
5. Elemzés, vita, tanulságok	19
6. Következtetések és ajánlások:.....	27
7. További információk	31

1. Összefoglaló

Rakottyás (szlovák neve Rakytník) egy falu Szlovákia déli részén. Rakottyás népessége 317 főből áll, akik közül 87 tartja magát romának. Rakottyáson a leggyakrabban használt nyelv a magyar, a romák és nem romák egyaránt ezt beszélik. A kistérség egészében problémát jelent a magas munkanélküliségi ráta és az infrastruktúra általános hiánya, beleértve az oktatási intézmények és a települési vízszolgáltatás hiányát. A romák többsége a falu szélén él, rossz minőségű lakásokban, azonban a romák között is megfigyelhető bizonyos fokú gazdasági és társadalmi rétegzettség. A polgármester kezdeményezése miatt a lakások tulajdonjogait legalizálták.

A rakottyási LERI kutatás középpontjában egy kistérségi stratégia kialakítása állt, mivel ennek eredménye talán több finanszírozási lehetőséget teremtene Rakottyás számára, beleértve a közösség legnagyobb problémáit – azaz a foglalkoztatást, a lakhatást és az általános infrastruktúrát (pl. ivóvízhez való hozzáférést) – megcélzó finanszírozási lehetőségeket.

A másik prioritás a fiatalok és a gyermekek támogatása volt. Nem kevésbé fontos a helyi közösség aktivizálása, amit egy hagyományos, épített, téglából rakott kemencével felszerelt helyi találkozóhely megépítése indított el.

Mindezeket a tevékenységeket kapacitásnövelő tevékenységek egészítették ki.

A rakottyási LERI tevékenységek esetében a legfontosabb kutatási kérdéseket a következőképpen fogalmazták meg:

- Hogyan lehet a helyi lakosok felelősségvállalásának ösztönzésével elérni, hogy képességeiket fejlesztve jobban ki tudják fejezni az elvárásaikat és prioritásaikat, és éljenek a helyi, regionális vagy országos szinten végrehajtott közérdekű politikák kínálta lehetőségekkel? Hogyan lehet arra ösztönözni őket, hogy saját kezdeményezéseket indítsanak?
- Hogyan lehet ösztönözni a kis, marginalizált települések felelősségvállalását, hogy könnyebb legyen elismerni az igényeiket a központilag tervezett politikán belül, amely többnyire az innováció, az informatikai készségek vagy a kutatás támogatására irányul?

A helyszínen a rakottyási roma és nem roma népesség közötti viszony általában véve jó és baráti, a romák befogadása nem jelent olyan problémát, amelynek helyi szinten visszhangja lenne. A romák befogadásának fő akadályai helyi szinten (i) a pénzügyi erőforrások hiánya, (ii) a hozzáállásban alkalmazott innováció hiánya és (iii) a helyi fejlesztés iránti politikai érdeklődés hiánya az országos szint részéről.

A fenti akadályokra való tekintettel a rakottyási (Rakottyásról származó) romák társadalmi-gazdasági integrációjának javítása túlmutat a helyi önkormányzat és a helyi érdekelt felek lehetőségein és forrásain, mivel a nehézségek összefüggenek a marginalizált régió strukturális problémáival.

A LERI kutatás tapasztalatai alapján a romák integrációjának fő mozgatórugóit a településen a következőképpen lehet meghatározni: (i) a roma és nem roma közösségek közötti jó együttélés, (ii) a falu összes lakosával szembeni elfogulatlan hozzáállás és (iii) a polgármester az irányú politikai akarata, hogy a falu összes lakosának jobb legyen a helyzete.

Kulcsszavak/címkék: A romák felelősségvállalásának ösztönzése, a fiatalok aktivizálása, kistérségi fejlesztés, stratégiakészítés

2. A helyi közeg bemutatása

Rakottyás (szlovák neve Rakytník) egy falu Szlovákia déli részén. A Pozsony (Bratislava) és Kassa (Košice) közötti főúttól 4 km-re helyezkedik el, Bátka falu közelében, amely hozzáférést biztosít Rakottyás számára az alapvető polgári infrastruktúrához (postahivatal, házi orvos, oktatási intézmények, állami foglalkoztatási szolgálat stb.).

Rakottyás népessége a népszámlálás szerint 2011-ben 317 fő volt, akiknek 15%-a szlováknak, 57%-a magyarnak, 27%-a pedig romának vallotta magát.

Rakottyáson a leggyakrabban használt nyelv a magyar, amelyet a romák és nem romák egyaránt használnak; a helyi romák nem beszélik a romani nyelvet.

A kistérség egésze számára probléma a magas munkanélküliségi ráta és a kevés munkalehetőség. A regisztrált munkanélküliek aránya a rimaszombati járásban 2016. májusban 26,4% volt, ami Szlovákia területén a legmagasabb regisztrált munkanélküliségi ráta (Szlovákiában települési szinten nem közlik az adatokat).¹

A régió erős mezőgazdasági hagyományokkal rendelkezik, de amióta az 1990-es években összeomlott a „kollektív gazdálkodás”, a mezőgazdasági ágazatban meredeken csökkent a foglalkoztatás, és csak néhány alternatív foglalkoztatási lehetőség jött létre. Rakottyáson két aktív mikrovállalkozó van, de a helyi munkalehetőségekre nincsenek jelentős hatással. A település polgármestere a nemzeti foglalkoztatáspolitikai támogatásával létrehozott néhány új munkahelyet.

Rakottyás számára külön probléma az általános infrastruktúra hiánya, beleértve az oktatási intézményeket és a települési vízszolgáltatást, ami miatt nehéz ivóvízhez jutni. A romák többsége a falu szélén él, rossz minőségű lakásokban, azonban a romák között is megfigyelhető bizonyos fokú gazdasági és társadalmi rétegzettség. A polgármester kezdeményezése nyomán a lakások tulajdonjogait legalizálták.

A romák és nem romák közötti kapcsolatok Szlovákia délkeleti régióiban – hasonlóképpen Rakottyáson is – a többi régióhoz képest sokkal „zökkenőmentesebben” alakulnak. Ennek egyik oka az lehet, hogy a régió nehéz gazdasági helyzetét mindenki tapasztalja.

A LERI kutatás megkezdése előtt a szlovákiai LERI helyszíni szakértők korábban nem folytattak semmilyen közösségi tevékenységet a faluban, mivel egyikük sem helyben, Rakottyáson működik, így a projekt nem támaszkodhatott a korábbi együttműködésre. A LERI helyszíni szakértőinek ezért először kapcsolatot kellett teremteniük a lakossággal és a helyi érdekelt felekkel. Komoly akadályt jelentett az a tény, hogy a LERI csapat tagjai nem beszéltek magyarul, a helyiek viszont csak korlátozottan tudják kifejezni magukat szlovákul. A LERI csapat ezért felvett egy társkutatót a régióból, egy fiatal romani asszonyt, aki magyarul és szlovákul is beszél, ráadásul az ifjúságsegítő munkában is vannak tapasztalatai. Helyi szinten ő és a polgármester lett a legfontosabb nyelvi és kulturális tolmács.

A LERI fő partnere a polgármester volt. Rögtön felismerte, hogy egy ilyen kis település számára, Szlovákia egyik leginkább marginalizált régiójában a LERI kutatás a nagyon ritka hozzáférhető fejlesztési lehetőségek egyike. A LERI

---

¹ Szlovákia, Központi Munkaügyi Hivatal (*Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny*) (2016), *Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie za mesiac máj 2016. Poradie okresov podľa miery evidovanej nezamestnanosti SR*, elérhető: www.upsvar.sk/buxus/generate_page.php?page_id=582328.

kutatáshoz ezért minden szükséges helyi támogatást biztosított. Világosan jelezte ugyanakkor, hogy a rakottyási LERI-nek fenntartható hatást kell elérnie, és tartalmaznia kell a stratégiai tervezést és a helyi érdekeltek kapacitásainak növelését, hogy a LERI kutatás megvalósítási időszakán túl ösztönözze a további fejlődést. A rakottyási polgármester ennek érdekében más településekkel is felvette a kapcsolatot a kistérségben, hogy bevonja őket a helyi LERI tevékenységek egy részébe.

3. Az alkalmazott PAR módszer

A rakottyási LERI 2015-ben indult a szükségleteket felmérő szakasszal, amelyhez részvételi módszereket alkalmaztak, hogy a lakossággal és az érdekelt felekkel együttműködésben keressék meg a helyi igényeket és lehetséges tevékenységeket. Az igényfelmérés alapján átdolgozták és véglegesítették a LERI helyi projektterv (LPP) tervezetét. A tervbe beletartoztak a (2016. augusztusban felavatott) szabadtéri találkozóhely megépítése körül koncentrálódó közösségi tevékenységek és az ifjúsági tevékenységek (beleértve a 2016. májusi nemzetközi ifjúsági csereprogramot Finnországgal) – mindkét tevékenységtípus a falu helyzetének közvetlen javítására és a helyi lakosság részvételének növelésére, valamint a falu és a kistérség további fejlesztési kapacitásainak stratégiai erősítésére irányult. Ez a folyamat az egész 2016. évet kitöltötte.

Az országos pénzügyi források vagy az európai strukturális és beruházási alapok (a továbbiakban esb-alapok) igénybevételére a falu kis méretei miatt csak korlátozottan nyílik lehetőség. A rakottyási LERI kutatás ezért mindenekelőtt a szomszédos falvakkal való kistérségi együttműködés kialakítását támogatta, azzal a céllal, hogy ösztönözze a részvételi alapú stratégiai tervezést a helyi fejlesztési tevékenységekben.

A kistérségi stratégia kidolgozása a LERI kutatáson belül jelentősen növelte a falu és az egész kistérség támogatáshoz jutási potenciálját, hogy kezelni lehessen a fő rakottyási problémákat: a munkanélküliséget, a lakhatást és az általános infrastruktúrát (különösen az ivóvízhez való hozzáférést). A helyi lakosok ezeket a kérdéseket érzik a legsúlyosabbnak, de ezeket a strukturális jellegük miatt a LERI kutatás méretéhez és típusához hasonló beavatkozásokkal nem lehet hatékonyan megoldani. Azzal azonban, hogy a stratégiai fejlesztéstervezési tevékenység bekerült a rakottyási LERI-be, a közösségközpontú LERI kutatást össze lehetett kapcsolni a fenntartható fejlődéssel, az érdekelt felek által az igényfelmérő szakaszban kifejezett preferenciáknak megfelelően.

A hosszú távú stratégiai fejlesztésen túl a helyi érdekelt felek és lakosok számos egyedi prioritást neveztek meg, amelyekkel a LERI keretében foglalkozni lehetne – ezek között szerepeltek például a fiataloknak szóló lehetőségek a faluban. A középiskolai lemorzsolódási arány a roma és a nem roma népesség körében egyaránt magas; a fiataloknak nagyon kevés kilátásuk van arra, hogy stabil foglalkoztatáshoz vagy a szabadidős tevékenységek céljára jobb minőségű létesítményekhez jussanak, így a fiatalok úgynevezett elveszett generációja Rakottyáson kezd nagyon is láthatóvá válni.

Rakottyás kis mérete ellenére a közösségszervezés színvonala és a helyiek közösségi életben való részvétele más hasonló közösségekhez képest viszonylag magas. Az igényfelmérő szakaszban a helyi lakosokkal és az érdekelt felek képviselőivel (két helyi önkormányzati képviselő, két helyi civil szervezet képviselői és a helyszínen dolgozó szociális munkás) felvett interjúk és mikrotörténetek

alapján a LERI egyik fő prioritása valami olyan dolognak a felépítése/megszervezése volt, ami Rakottyás és a szomszédos falvak minden lakosa számára látható lenne. Egy ilyen kézzelfogható eredmény ellensúlyozná a stratégiai jelentőségű, de túl elvont stratégiai tervezési tevékenységet, amelynek gyakorlati eredményei csak a jövőben lesznek. A helyi települési tanács ezért a helyi polgárok egy csoportjával együttműködésben úgy határozott, hogy a figyelmüket egy helyi találkozóhely megtervezésére és építésére fordítják, amelyet a közösségi és családi találkozók helyszínéül fognak használni. Ennek a központi helynek fontos eleme lett egy hagyományos, téglából épített kemence.

A rakottyási települési tanács öt tagból és egy polgármesterből áll. A falu méretéből eredően ezek az emberek minősülnek fő vezetőknek is, így amikor a LERI csapat megpróbált kapcsolatba lépni más, a települési tanácson kívüli lehetséges érdekeltekkel/vezetőkkel, a helyiek mindig visszairányították a kutatókat a települési tanács tagjaihoz. A kezdeti aggályok ellenére ezt a kimenetelt nem lehet negatívan megítélni, mintha azt jelezné, hogy a helyi tanács túlságosan nagy befolyással van a lehetséges kezdeményezésekre. Inkább csak a kis falvak helyzetét szemlélteti, ahol szinte minden érdekelt felet/vezetőt a helyi tanács tagjának is megválasztanak.

A LERI kutatás igényfelmérő szakaszában számos PAR technikát alkalmaztak. A fő technikát az **interjúk és a mikrotörténetek** képezték. Ezek elősegítették a kezdeti kapcsolatfelvételt a helyi lakosokkal és érdekelt felekkel, akik számára a LERI kutatás és a LERI csapat ismeretlen volt. Úgy tűnt, hogy ezek az informális, de félig strukturált beszélgetések keretében alkalmazott technikák jelentik a legtermészetesebb módot arra, hogy az interjúalanyokat bevonják a párbeszédbe és együttműködésbe. A helyiek megközelítését némileg nehezítette a nyelvi akadály, mivel a Rakottyáson élők többsége magyarul beszél. Érdekes módon a kutatók és a helyiek közötti nyelvi akadály a legerősebben a fiatalokkal és gyermekekkel való kommunikációban volt tapasztalható.

A másik, széles körben használt PAR technika a **fókuszcsoportos megbeszélés** volt. Bár a fókuszcsoportokban való részvétel a helyiek számára nem lett volna vonzó, ha pusztán kutatási eszközként mutatják be, a tényleges fókuszcsoportos megbeszélések a helyi tanácsüléseken zajlottak, az ülések témája pedig a kistérségi stratégia vagy a helyi fiatalokkal, pl. a nemzetközi ifjúsági csereprogram résztvevőivel való találkozás volt. Az üléseken a résztvevők irányított vitát folytattak a falu és a közösség szükségleteiről és ezek kielégítésének korlátairól és lehetőségeiről. A helyi fiatalokkal rendezett fókuszcsoport rendkívül nehéz volt, mivel nem voltak hozzászokva ahhoz, hogy a falun kívüli emberekkel találkozzanak vagy megadott témákat tárgyaljanak, és a puha készségeik (pl. kommunikáció, csoporton belüli interakció, gondolatok kifejezése) meglepően alacsony szinten állnak.

A későbbi szakaszokban további PAR technikák következtek, pl. a **charrette technika** a kistérségből érkező érdekelt felekkel tartott üléseken. Ezeket az üléseket a helyi LERI csapat szervezte a kistérségi stratégia és együttműködés prioritásainak megfogalmazása céljából. A charrette technikát egyszerűen úgy lehet leírni, hogy nagyszámú résztvevővel tartott ötletbörze, akik a közös munka helyett csoportokra vannak osztva, majd csoportként mutatják be a gondolataikat.

Az ifjúsági csereprogram előkészítésére irányuló LERI tevékenységek során a **„gyakorlat általi tanulás”** módszere is tervben volt. Az ifjúsági csereprogram helyi résztvevőivel szemben sajnos túl magasak voltak az elvárások; a LERI

csapatnak irreális elvárásai voltak a csereprogram logisztikai előkészítésében való részvételük terén (bővebb információ a 10–12. oldalon), az előkészítő ülések pedig végül a logisztikai előkészítő tevékenységekre, a társas készségek fejlesztésére és a személyes biztatásra összpontosítottak, nem a valódi bevonásukra és mindezen tevékenységek közös szervezésére.

A fent említett tényezők fényében a rakottyási LERI tevékenységek esetében a legfontosabb kutatási kérdéseket a következőképpen fogalmazták meg:

- **A felelősségvállalás ösztönzése:** Hogyan lehet fejleszteni a helyi lakosok arra való képességeit, hogy jobban ki tudják fejezni az elvárásaikat és prioritásaikat, és éljenek a helyi, regionális vagy országos szinten végrehajtott közérdekű politikák kínálta lehetőségekkel? Hogyan lehet arra ösztönözni őket, hogy saját kezdeményezéseket indítsanak?
- **Stratégiai helyzetmeghatározás:** Hogyan lehet ösztönözni a kis, marginalizált települések felelősségvállalását, hogy könnyebb legyen felismerni az igényeiket a központilag tervezett politikán belül, amely többnyire az innováció, az informatikai készségek vagy a kutatás támogatására irányul?

4. A helyi beavatkozás leírása – Célok, partnerek, folyamat és eredmények

Az előzetes rakottyási igényfelmérés során a résztvevők mindig sokat megemlítettek a falu szükségletei közül. A **települési költségvetésben szereplő pénzügyi források szűkösségét** mindig az elsők között említették. A **foglalkoztatási lehetőségek hiányát és a helyi fiataloknak és gyermekeknek szóló lehetőségek, köztük az oktatás (különösen az iskolaelőkészítő oktatás) hiányát, valamint a lakhatást és az alapvető infrastrukturális szükségleteket (például az ivóvízhez való hozzáférést)** szintén gyakran felhozták. Említették még a vidéki turizmus fellendítésére tett kísérleteket, mint olyan lehetőséget a régió számára, amely javíthatná az életszínvonalat a faluban és új munkalehetőségeket hozhatna. A Magyarországgal való, határon átnyúló együttműködést ugyancsak lehetőségnek nevezték a falu számára.

A legtöbb kérdés esetében a megoldások túlmutattak a LERI lehetőségein és erőforrásain, mivel a marginalizált régió strukturális problémáihoz kapcsolódtak. A strukturális problémák ellenére a jelzett kérdések némelyikével mégis lehetne foglalkozni a település szerepének módosítása révén, ha egy nagyobb egység, pl. egy kistérség tagjává válna, és ezután lehetne **támogatni a meglévő nemzeti fejlesztéspolitikában és intézkedésekben való részvételhez szükséges helyi kapacitásokat**. A rakottyási LERI fő beavatkozásának központi témája ezért az volt, hogy hogyan lehet felülkerekedni a falu mérete okozta korlátain. A település éves becsült költségvetése 28 000 euró.² Ekkora költségvetés nemigen teszi lehetővé semmilyen fejlesztési célú tevékenység elindítását a faluban vagy a részvételt az esb-alapok által meghirdetett pályázatokon, mert a kötelező

---

² A polgármester, személyes interjú, 2016. március 22., nem roma férfi.

társfinanszírozás mértéke gyakran meghaladja a teljes éves önkormányzati költségvetést.

A legfontosabb rakottyasi érdekelt felek, akik többnyire összekötötésben vannak a települési tanáccsal, hamar megértették, hogy aktívan keresni kell a további finanszírozási forrásokat, amelyek a vidékfejlesztési politikai keretben való részvételből is származhatnak. A részvételre való jogosultság azonban az érvényben lévő **kistérségi stratégia** függvénye, és kapcsolatnak kell lennie a végrehajtott programok és a jóváhagyott kistérségi stratégia prioritásai között.

Azt is fontos megemlíteni, hogy egy ilyen stratégiával szemben vannak bizonyos kritériumok, például a stratégiában tárgyalt régió mérete, a stratégia alá tartozó népesség minimális/maximális nagysága vagy a különféle ágazatokat képviselő érdekelt felek közötti egyensúly. Tekintettel a Rakottyást is magában foglaló régió sajátos helyzetére és különösen a települések átlagos méretére, települések széles körével kell együttműködésre lépni. A kistérségi stratégia alá tartozó „minimum népességnagyság” követelményének teljesítése érdekében Rakottyásnak legalább 23 települést kellett megkeresnie, és mindegyik részéről kellett legalább egy képviselő az állami szektorból és egy képviselő a magánszektorból. Más szóval, a rakottyasi érdekelt feleken túl 22 másik faluból legalább 44 érdekelt félre volt szükség ahhoz, hogy hozzá lehessen férni az esb-alapok finanszírozási lehetőségeihez. Az érdekelt felek ilyen nagy száma szakképzett folyamattámogatást igényelt az elinduláshoz és a partnerség megalakításához, ezt követően pedig nagyon eredményes tervezést.

Azt is fontos megjegyezni, hogy a kistérségi stratégia összeállításának folyamatában részt vevő helyi érdekelt felek többsége nem rendelkezett előzetes tapasztalatokkal a részvételi vagy stratégiai tervezés terén. A **kistérségi fejlesztési stratégia előmozdítását ezért a LERI kutatás fő célkitűzéseként határozták meg a településen**, mivel ez lehetőséget ad más tevékenységek elindítására és folytatására, és területek sokaságán ösztönözheti a helyi népesség bevonását. A LERI helyszíni szakértője a regionális fejlesztés LERI kutatásba felvett külső szakértőjével együtt nagy erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a kistérségben a helyi szereplők lehető legszélesebb körét keresse meg. Ez hosszadalmas, időigényes folyamatnak bizonyult (közvetlen telefonhívások, személyes találkozók az egyhetes intenzív tanulmányúton, miközben információt és ötleteket gyűjtöttek az érdekelt felektől, és az utókövető vizsgálatok során). A külső szakértő összeállított egy kérdőívet, és személyesen kereste meg a helyi érdekelt feleket. A válaszadási arány sajnos nagyon alacsony volt, ezért váltotta fel ezt a technikát később a közvetlen, személyes kapcsolat és a tanulmányút. (A folyamat egészéről bővebben lásd alább.)

Az érdekelti csoport megalakulásának kezdeti szakaszaiban a LERI csapat azzal a **nehézséggel szembesült, hogy keresnie kellett egy olyan folyamatsegítőt (moderátort), aki hajlandó rendszeresen Rakottyásra utazni és támogatni a folyamat egészét.** Ez több okból is kihívást jelentett, többek között a régió **periférikus földrajzi elhelyezkedése miatt.** A polgármester világosan látja, hogy a helyi fejlesztés egyik tényleges akadálya, hogy a marginalizált régióban hiányoznak a szükséges humán kapacitásoka:

„Azok az emberek, akiknek megvan a fejlesztéshez szükséges iskolázottságuk, készségeik és tapasztalatuk, kivétel nélkül elhagyták a falvakat, és más régiókba költöztek, ahol van munkalehetőség. Mit is csinálnának itt? A falvakban többnyire csak az idősek és a szakképzetlenek és tanulatlanok maradtak. Ebből következik, hogy még ha lenne is anyagi

*forrásunk a szakértelem megfizetésére, a régióból senkit nem tudnánk felvenni.*³

A további felismert akadályok között szerepelt még **a stratégiai tervezés ilyen hosszú és drága folyamatához elérhető pénzügyi források hiánya, valamint a LERI helyszíni szakértői és a helyi önkormányzat részéről a bejáratott pályázati tanácsadó ügynökségekkel való együttműködéssel szemben érzett közös ellenállás.** A LERI csapat anekdotikus bizonyítékok alapján úgy gondolta, hogy ezek az ügynökségek nem mindig garantálják a minőséget, és gyakran részesei a döntéshozatali folyamatok tisztességtelen, átláthatatlan befolyásolásának a közigazgatás különböző szintjein:

„Megbízhatnánk egy távtanácsadó céget, de nem ismerjük őket, semmi garancia nincs arra, hogy az elköltött pénz bármilyen eredményre vezetne. Mindegyik azt állítja magáról, hogy el tudják intézni, hogy jöjjön a pénz, de ezt előre nem tudhatjuk. A tanácsadók ráadásul jellemzően el se jönnek megnézni a helyet, csak összeraknak egy általános dokumentumot, ami úgy néz ki, mintha kivágás-másolással bármelyik régióra vagy falura rá lehetne igazítani, és még fizetni is kell érte.”⁴

A LERI helyszíni szakértői hetekig tárgyaltak egy lehetséges szakértővel és moderátorral, aki jelezte, hogy kész együttműködni a stratégiában. Kétszer el is utazott Rakottyásra. A LERI csapat számára ismeretlen okokból azonban ez az együttműködés mégsem hasznosult. 2016. január elején végül felvették az új szakértőt és moderátort, Juraj Zamkovský-t a stratégiai tervezésre irányuló LERI tevékenységhez. Személyében első osztályú, sokéves tapasztalattal rendelkező szakértő érkezett; a stratégiai tervezés témáján túl a helyi közösségek energetikai függetlenségének és a helyi közösségek fejlesztésének is szakértője. Zamkovský úr szakértelmén kívül az is a bevonása mellett szólt, hogy tagja a kevésbé fejlett régiók fejlesztésével foglalkozó, a közelmúltban alakult, országos szintű munkacsoportnak. Ez a munkacsoport Szlovákiában 2015. decemberben alakult meg, miután törvényt fogadtak el a marginalizált régiók fejlesztéséről.⁵ Szerepe a járási szinten meghatározott fejlesztési stratégiák megfogalmazása, amelyeknek további erőforrásokat kell hozniuk a megcélzott települések számára. A rimaszombati járás szerepel a megcélzott települések listáján, ezért Zamkovský úr bevonása a kistérségi stratégia elkészítésébe többletértékkel is bírt abban az értelemben, hogy a kistérségi prioritások és egyedi intézkedések így jobban illeszkedtek a járási szinten kialakított kormányzati stratégiába.

A kistérségi stratégiát széles körben közölték az összes érdekelt féllel. A stratégia előkészítési szakaszában (2016. augusztus előtt) hét kistérségi ülésre került sor a helyi érdekelt felek és a külső szakértő között, emellett a külső szakértő többször is a településre utazott egy-két napra, és ennek során sok csoportos és egyéni megbeszélést bonyolított le. Az érdekelt feleknek a tervezési ülésen való megjelenésével kapcsolatos problémák és kihívások ellenére (a várt érdekeltek közül nem mindenki jelent meg mindig az üléseken, talán azért, mert eleinte nem hitték, hogy a folyamat értelmes eredményekre vezethet, vagy a közigazgatási, jogi

---

³ A polgármester, személyes interjú, 2016. január 14., nem roma férfi.

⁴ A polgármester, személyes interjú, 2016. január 14., nem roma férfi.

⁵ Szlovákia, A legkevésbé fejlett régiók támogatásáról szóló, módosított törvény (Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov), 2015. november 11.

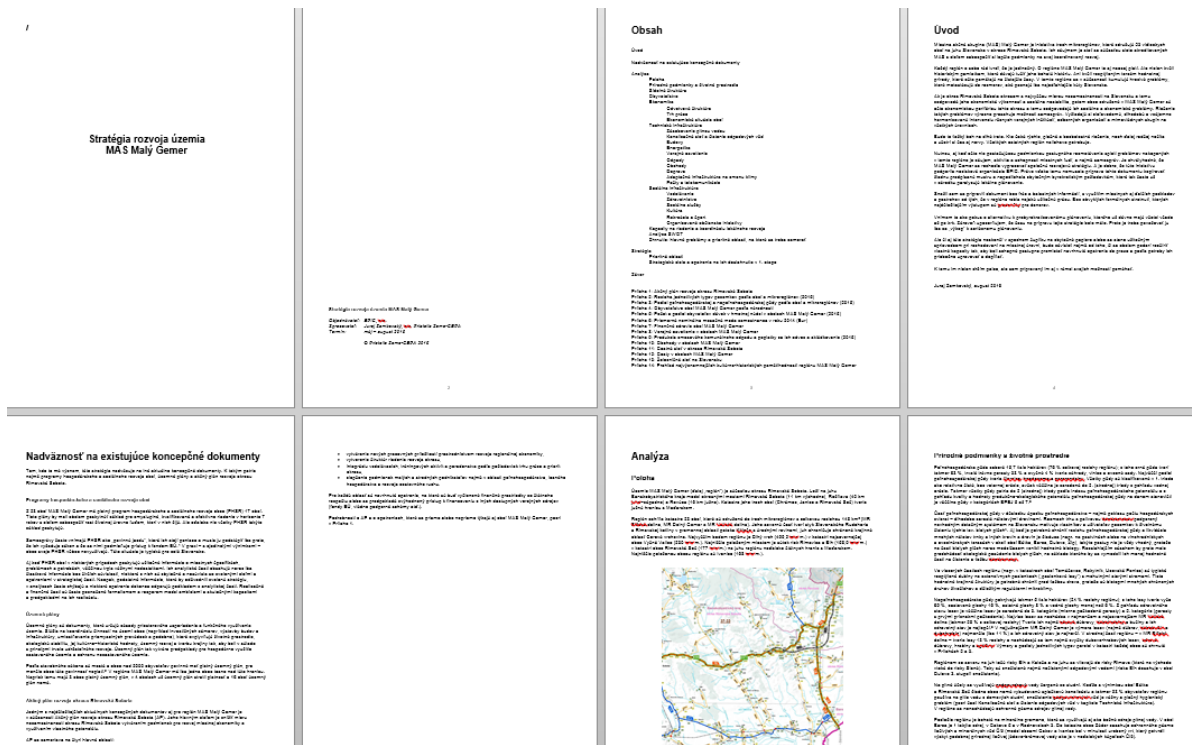
és vezetői feladatok nagy mennyisége miatt, amelyeket a kistelepüléseknek nagyon korlátozott humánerőforrással kell ellátniuk) a kistérségi stratégián folyó munkát minden érdekelt fél melegen üdvözölte. Ha az érdekelt felek közül valaki nem jelent meg, mindig megkeresték telefonon vagy személyesen, és elkérték tőle vagy megosztották vele a szükséges információt. A rakottyási polgármesternek kulcsszerepe volt az érdekelt felek csoportjának koordinálásában, és neki köszönhetően Rakottyas jó híre az egész kistérségben gyorsan nőtt.

2016. augusztus 15. és 20. között a külső szakértő közösségi üléseket szervezett valamennyi érintett településen, köztük Rakottyas is. Ezeknek az üléseknek a célja a kistérségi stratégia bemutatásán kívül a javasolt és meghatározott intézkedések felülvizsgálata volt. Bár az volt a terv, hogy mindegyik ülést egyformán vezetik le, a helyzetek rengeteg rögtönzést tettek szükségessé, mivel a jelenlét, az érdeklődési kör és a megértés szintje nagyon változóan alakult.

A rakottyási ülést kicsit másképp szervezték, mint a többi településen, mert Rakottyas a javasolt intézkedéseket a helyi közösség tagjaival is megvitatták. A javasolt intézkedéseket a közösségi találkozóhely megnyitó ünnepségén beszélték meg, kifejezetten informális légkörben. A LERI helyszíni szakértője egyszerűen megkérdezte az embereket, hogy mit gondolnak az alternatív tevékenységekről és tervekről. A visszajelzés sajnos mindig csak az volt, hogy „nagyon jó lenne”, vagy hogy „szuper lenne”. Rakottyas és a többi falu között az volt a különbség, hogy Rakottyas a LERI helyszíni szakértője a megnyitó ünnepség közben informálisan megbeszélte/bemutatta a lehetséges tevékenységeket a helyi lakosoknak. Más falvakban a LERI helyszíni szakértője főként a helyi önkormányzattal (a polgármesterrel és a települési tanács tagjaival) tárgyalta meg ezeket, és az ülésen megjelent helyi érdekelt felekkel csak néhány esetben (minden helyi érdekelt felet meghívtak minden ülésre).

A kistérségi stratégiát a helyi érdekelt felek 2016. augusztus vége előtt fogadták el (a végső változatot kiosztották az összes érdekelt fél között, hogy lehetőségük legyen megtenni a megjegyzéseiket). A stratégiát hivatalosan a *Malý Gemer* helyi akciócsoportként már bejegyzett (jogi személyek egyesületeként bejegyzett) érdekelti csoport következő ülésén fogják jóváhagyni. Ezt követően, amikor a pályázatot meghirdetik, be lehet nyújtani a vidékfejlesztési programhoz pénzügyi támogatásra.

1. fotó: Malý Gemer kistérségi stratégia

Forrás: A LERI helyszíni szakértője, 2016

A kistérségi stratégia/kistérségi együttműködés meglétének stratégiai fontossága és e prioritás általános elfogadottsága ellenére a stratégia jelenléte/kidolgozásának folyamata a helyi lakosok többsége számára nagyon nem bizonyult kézzelfogható tevékenységnek. Annak érdekében, hogy a helyieket is bevonják – függetlenül attól, hogy roma vagy nem roma származásúak – a helyiek úgy határoztak, hogy a figyelmüket a **helyi találkozóhely/fedett beálló megtervezésére és építésére** fordítják, amelyet a közösségi és családi találkozók céljaira fognak használni. A fedett beálló fontos része a hagyományos, téglából épített kemence, ez ugyanis a helyi lakosok és környékbeli falvak számára a múlt egy szelét képviseli (régében az ilyen tűzhelyeket nyilvános helyekre építették, és az egész közösség használta). Közösségi szabadtéri főzésre is lehetőséget ad, ami a helyiek körében mindig népszerű és vonzó. Legalább ennyire fontos, hogy a találkozóhelyet és a téglakemencét teljes mértékben helyiek építették, akik ezáltal joggal büszkéek rá, hogy egy ilyen projekt részesei voltak.

A helyi találkozóhely/fedett beálló és a téglából épített kemence ötletét egy helyi férfi tapasztalata indították el, aki látott hasonlót egy magyarországi faluban. A települési tanács megvitatta az ötletet, és megadta a támogatást.

Miután a helyi tanács jóváhagyta az elképzelést, négy helyiből alakult egy csoport, akik előterjesztették a találkozóhely tervét, lényegében a határ túlsóoldalán lévő magyarországi faluban látottak mintájára. Ezután találkozót szerveztek a helyi LERI társkutatóval és egy független építésszel. Az építész próbálta a javasolt terv módosítására rávenni a helyieket, hogy innovatívabb és építészetileg érdekesebb legyen. Minden külső javaslat elbukott, a helyiek pedig úgy határoztak, hogy a saját terveiket valósítják meg, amelyet egy kockás lapon már szemléltettek. A helyi LERI társkutató és az építész ebből megértette a helyiek ragaszkodását az eredeti tervhez, és teljes támogatásukról biztosították őket. Az építész ezután

elmagyarázta, hogy milyen műszaki dokumentáció kell a szükséges engedélyekhez, a polgármester pedig benyújtotta a dokumentumot az illetékes hatóságoknak.

Időközben az egész faluban híre ment, hogy találkozóhelyet/fedett beállót akarnak építeni hagyományos téglakemencével, és 2016. április elején, amint az időjárás engedte, megkezdődtek a munkák. Azt is fontos hozzátenni, hogy a faluban nem gyakori az építkezés. Ezért a fedett beálló építésének terve komoly érdeklődést és izgalmat keltett:

„Nagyon jó, hogy vannak az ilyenfajta tevékenységek; máskülönben semmit nem csinálnánk, csak otthon unatkoznánk.”⁶

Az építési munkában érintett helyiek magcsoportja hat főből állt, akiket az „aktivizáló” munka rendszerén keresztül vontak be; rajtuk kívül további kb. 10 ember önkéntes alapon vett részt benne. Az építkezés az önkormányzat hivatalának kertjében folyt, ez pedig kifejezetten központi, könnyen megközelíthető helyszín, ezért amikor a munka zajlott (többnyire hétfőnként és keddenként), az arra járók közül sokan betértek. Az építkezés területe viszonylag rövid idő alatt a falu tevékenységének központja lett.

Külön jelentőséget kapott a hagyományos, téglából épített kemence, amelyet hagyományos kialakítás szerint építettek meg. Bontott téglákból épült, ezeket a környék több falujából gyűjtötték össze. A hőszigetelést törött üvegpalackokkal érték el, a téglákat pedig egy speciális, a régióban korábban használatos agyagmassza köti össze. Az egész kemence igazán impresszív építmény, a súlya nagyjából három tonna lehet. Az alkalmazott építési technika a helyiek által végzett felmérés és a józan ész eredménye. A polgármester három másik helyivel együtt Magyarországra is elutazott, hogy egy közeli faluban megnézzenek egy hasonló tűzhelyet.

Az ilyen kemencéket régen kenyérsütésre használták, ezért a helyiek alig várják, hogy elkészíthessék saját kenyérüket, a kemencét pedig máris úgy emlegetik, hogy ez a „közösségi kemence”. A faluban ezenkívül néhány férfi arra készül, hogy kipróbálják, tudják-e a saját agyagtéglájuk gyártására/kiégetésére használni a kemencét, miután bizonyítékot találtak egy korábbi tégláégető működésére a régióban.

A fedett beálló és a hagyományos téglakemence építésének kiemelten pozitív aspektusa, hogy senkit nem érdekelt az a tény, hogy romák építették. Egyáltalán nem volt olyan fontos, mint az, hogy hasznos, értékes és az egész közösséget büszkeséggel tölti el. Bár a faluban élő romákat általánosságban talán szegényebbnek tartják, a romák és nem romák között ugyanolyan az együttműködés a faluban, feszültségek nélkül. A helyet a romák és a nem romák egyaránt a falu közterületének tekintik:

"Rakottyás nagyon klassz falu, nagyon boldogok vagyunk itt, vannak ilyen lehetőségeink [mint a találkozóhely építése] és erre nagyon büszkék vagyunk!"⁷

Ez alátámasztja azt a feltételezést, hogy a roma–nem roma szembenállás gyökerei szociális problémákból erednek, nem etnikai kérdésekből.

---

⁶ A helyi közösség képviselője, személyes interjú, 2016. június 2., fiatal roma férfi.

⁷ A helyi közösség képviselője, személyes interjú, 2016. június 2., nem roma nő.

A helyi találkozóhely/fedett beálló és a hagyományos, téglából épített kemence megnyitó ünnepségét 2016. augusztus 20-án, szombaton rendezték. Az ünnepség keretében egész nap a helyi közösséget és történetét ünnepelték, és ennek során különféle mesterségeket és hagyományokat mutattak be. A program hivatalos szórólapokon is meghirdetett részeként bemutatták a hagyományos roma kenyérsütést az újonnan épült téglakemencében.

A LERI kutatásról szóló tájékoztató a találkozóhely építkezésén is megtalálható; a LERI kutatást a hivatalos nyitóbeszédben is megemlégtették.

Az aktivációt és a fiataloknak szóló lehetőségeket szintén a LERI egyik prioritásának jelölték meg Rakottyáson. A régióban magas a középiskolai diákok lemorzsolódási aránya, aminek az lehet az oka, hogy nehéz színvonalas munkalehetőséghez jutni, a fiatalok munkanélkülisége pedig valódi probléma. Rakottyás ezzel nincs egyedül a régióban.

Az előzetes értékelés során felismert fő nehézségek egyike az volt, hogy a helyiek mennyire képesek konkrét programokat megfogalmazni ahelyett, hogy általános beavatkozási területeket neveznének meg. A megkérdezett emberek többsége döntő fontosságúnak nevezte a fiataloknak szóló lehetőségeket, de egyikük sem volt képes továbbvinni ezt a gondolatot, és konkrét tevékenységeket megnevezni, hogy mit lehetne tenni. Ugyanezt a problémát tükrözték és nyomatékositották a fiatalokkal készített interjúk is.

Ezért megragadtuk a nemzetközi LERI hálózatban rejlő lehetőséget, és a magyarországi és finnországi helyi társkutatókkal együttműködésben nemzetközi ifjúsági csereprogramot szerveztünk. Az ifjúsági csereprogramot szerencsére sikerült uniós pénzből társfinanszírozni az Erasmus+ programon keresztül.

A szlovák LERI csapat kezdeményezésére létrejött ifjúsági csereprogram fő motivációja az volt, hogy lehetőséget adjon több település, köztük Rakottyás fiatal lakói számára, hogy kipróbálják a külföldi ifjúsági munkát, és ösztönzést kapjanak a saját közösségükben végezhető jövőbeni tevékenységekhez. A helyi érdekelt felekkel folytatott megbeszélések alapján a LERI helyszíni szakértői úgy gondolták, hogy ez a fajta tapasztalat talán elindíthat valamilyen változást, és más irányba fordíthatja a résztvevők életét. Az ifjúsági csereprogram olyan tevékenységeken alapult, amelyek központi eleme a fiatal résztvevők szerepvállalásának ösztönzése volt, hogy részt vegyenek a közösségi életben: hogy fejlődjenek az előadáshoz, problémamegoldáshoz és a megoldás előterjesztéséhez szükséges készségeik, valamint hogy kialakuljon egy csoport, és megszervezzenek egy kis, közösségi alapú kezdeményezést.

Az ifjúsági csereprogramban való részvétel lehetőségét Rakottyáson 2015. decemberben hirdették meg. A potenciális résztvevők megkeresése közel hat hétbe telt. A résztvevők toborzása nehézségekbe ütközött, és megdöbbentette a LERI helyszíni szakértőit. Végül három, 17–20 év közötti fiatalember egyezett bele a részvételbe. A fő kiválasztási feltételek ezek voltak: 25 éves korhatár; alkalmasság és hajlandóság a fiataloknak szóló, közösségi alapú tevékenységek rakottyási előkészítésében való aktív részvételre; hajlandóság az ifjúsági csereprogram előkészítő folyamatában való aktív részvételre és utazási kötelezettségvállalás – egy együttműködési megállapodás aláírásával is megerősítve –, amely többek között pénzbüntetést helyezett kilátásba a csereprogramban való részvétel elmaradása esetére.

A résztvevők felkészítése 2016. április 2-án kezdődött, és eleinte heti két, majd heti egy alkalmas rendszerességgel folytatódott. A kiválasztott fiatalembereket egy

helyi, magyar nyelvű társkutató – Gyöngyi Tritontiova – vezette az egyik közeli faluból, aki a közelmúltban részt vett egy ifjúságsegítőknél szóló, a LERI rendszeren kívül szervezett képzésen Örményországban. A helyi társkutató egyéni mentorálást biztosított a fiúknak, a középpontban mindenekelőtt a szociális és kommunikációs készségeik fejlesztésével.

A nagyra törő terv dacára, miszerint a kiválasztott fiatalokat bevonják a csereprogram logisztikai előkészítésébe és a „gyakorlat általi tanulás” folyamatába, a felkészítés – mint már említettük – leginkább a szociális és kommunikációs készségeik megerősítéséről szólt. Az iskolázottságuk gyenge volt, mivel mindannyian lemorzsolódtak az oktatásból. Ketten még az általános iskolai tanulmányok befejezése előtt abbahagyták az iskolát, a harmadik akkor tartott a tanulószervezéses gyakorlati képzés első événél. A rossz oktatási háttér és a saját közösségükre korlátozódó élettapasztalat abban is tükröződött, hogy mennyire képesek ötleteket előadni, kérdésekre válaszolni és társadalmi helyzeteket értelmezni. Most először vettek részt ilyen tevékenységben, ezért többször elvesztették az érdeklődésüket az együttműködés iránt, és ilyenkor vissza kellett terelni a figyelmüket. Ezek a válságok többnyire olyankor következtek be, amikor valamilyen feladatot kellett elvégezniük (például írjanak egy történetet Rakottyásról). Mindegyik válságot sikerült visszazorítani azzal az érveléssel, hogy a csereprogramban való részvétel szándékos elmulasztása esetére 200 euró a pénzbüntetés, ami szerepelt az együttműködési megállapodásban, és ezt a fiúk a repülőjegyek megvásárlása előtt aláírták. A résztvevőkkel kötött megállapodás általános gyakorlat az Erasmus+ program által társfinanszírozott és az EPIC nevű nonprofit szervezet végrehajtásában zajló projektben. Ha egyszer az utazási költségeket már kifizették, és a résztvevő önhatalmúlag úgy dönt, hogy mégsem akar részt venni, a költségek az EPIC szervezetet terhelik, és veszteségnek minősülnek. A büntetés összege 200 euró, de ez a legtöbb esetben jóval alacsonyabb a tényleges úti költségnél, ezért leginkább csak demonstratív szerepet játszik.

Ebben az esetben a valódi válság nem sokkal a fiúk elutazása előtt következett be, és a brüsszeli repülőtéren történt terrortámadás okozta. Ezen a ponton nemcsak a fiúk, hanem a családjaik is elvesztették a bizalmukat, mivel egy újabb terroristatámadás veszélye nagyon is valós fenyegetésként tűnt fel előttük:

„Nem fogok elutazni, mert nem akarok meghalni. Még túl fiatal vagyok...”⁸

Korábbi tapasztalatok hiányában sem a fiúk, sem a családjuk nem akarta elfogadni azt az érvelést, hogy egy hasonló katasztrófának nagyon kicsi a valószínűsége. Úgy érezték, hogy maga a repülőtér egyet jelent a terroristatámadásokkal és a halállal. Napokba telt leküzdeni ezeket a félelmeket és hasonló előérzeteket, ráadásul az egyedüli információforrásuk, a kereskedelmi tévécsatornák még tovább is táplálták őket, amihez hozzáadódott az előzetes utazási tapasztalataik teljes hiánya. A helyzet túl komoly volt ahhoz, hogy a pénzbüntetéssel lehessen érvelni; a kontextusra való tekintettel ez már határos lett volna az etikátlan viselkedéssel és a kínzással.

Szerencsére a fiúk – a vezetőjük és mentoruk szerepét betöltő helyi társkutatóval folytatott intenzív kommunikációnak is köszönhetően – végül úgy döntöttek, hogy

---

⁸ A helyi közösség képviselője, személyes interjú, 2016. április 22., fiatal roma férfi.

utaznak, és a finnországi program sikeres volt. A Helsinkiben, 2016. május 2–11. között zajlott csereprogram során összeállítottak és megtartottak egy rövid előadást Rakottyásról (életükben az elsőt, amely szintén a csereprogramra való felkészülésük eredménye volt), megneveztek egy ifjúsági kezdeményezést, amelyet szeretnének megvalósítani a faluban – egy helyi edzőtermet – és különböző szempontokból kidolgozták a kezdeményezés részleteit. A magyar csoportba tartozó fiatalokkal könnyen tudtak beszélgetni, és teljes mértékben részt vettek a programban, sőt, érdekesnek is találták. Más csoportokkal (akár a Hrabušicéből, a másik szlovákiai LERI településről érkezettekkel, akár a finnországi csoportokkal) sokkal nehezebb volt a párbeszéd, mivel nagyon erősen érvényesültek a nyelvi és kommunikációs akadályok.

A másik kihívás az volt, hogy fennmaradjon a lelkesedésük a hazatérésük után, hogy segíteni lehessen őket a terveik valóra váltásában. A polgármester tudott az edzőterem nyitására vonatkozó javaslatukról, és a hazatérésük után rögtön megkereste őket egy együttműködési ajánlattal, amelyben ingyenes telephelyet ígért. Sajnos a fiúk közül egyik sem reagált az ajánlatra. A szándék az volt, hogy hagyni kell a fiúkat kezdeményezni, és a szükséges segítséget (beleértve a helyi társkutató közreműködését) csak azután kell biztosítani, ha ezt megtették, ami a polgármester szándéka is.

A fiúk arra is meglepően reagáltak, amikor javasoltak nekik egy találkozót a LERI csapattal, hogy filmre vegyenek egy interjút a tapasztalataikról, a rakottyási LERI tevékenységekről szóló rövid dokumentumfilmhez. A három fiú közül a LERI csapat és a filmes csak egyel tudott találkozni, azonban a felvételt ő is megtagadta. A második egyáltalán nem volt hajlandó beszélni vagy találkozni a LERI csapattal, ennek ellenére a nap folyamán felbukkant azokon a helyeken, ahol a LERI csapat éppen tartózkodott. A csoport harmadik tagja eltűnt, és a telefonját sem vette fel. A viselkedésük teljesen érthetetlen volt, nemcsak a LERI csapat, de a polgármester és a saját édesanyjuk számára is, akik készségesen válaszoltak a LERI csapat kérdéseire, és folyamatosan jelezték, hogy őszintén értékelik, hogy a fiaik milyen tapasztalatokhoz jutottak a csereprogramban való részvétel révén. Nyíltan beszéltek az átélt félelemről is, ugyanakkor elismerték az ilyen tapasztalatok fontosságát. A fiaik tapasztalata másokat is arra bátorított, hogy a jövőben hasonló tevékenységekben vegyenek részt. A helyi gyerekek és fiatalok szintén meglepően jól tájékozottak a helyi edzőterem nyitására vonatkozó tervről. A fent említettek fényében még inkább váratlan és zavarba ejtő volt, hogy a fiúk a visszatérésük után nem sokkal hogyan reagáltak a LERI helyszíni szakértőinek rakottyási látogatására és a LERI csapat az irányú próbálkozására, hogy interjút és filmet készítsenek velük.

A polgármester úgy értelmezte ezt a reakciót, hogy most ébredtek a tudatára a szegény életkörülményeiknek:

„Látták, hogy az emberek máshol sokkal jobban élnek, mint ők itt Rakottyáson, és most szégyellik magukat. Korábban nem érzékelték a különbséget, hiszen Rakottyáson kívül nem ismertek mást. Talán megtetszett nekik valamelyik lány a csoportból [az ifjúsági csereprogram résztvevői közül], és attól félnek, hogy a lányok megtudják, milyen

szegény körülmények között élnek a fiúk. Esetleg ez lehet az oka annak, hogy most nem hajlandók szerepelni a filmben.”⁹

A rövid dokumentumfilmben tehát nem voltak hajlandók megjelenni, noha nem az otthonukban lettek volna lefilmezve. Ez az értelmezés nagyon pontos lehet, különösen mivel mindhárom fiú szerepelt már filmfelvételen (egyszer Pozsonyban, az utazás előtt, egyszer pedig a bécsi repülőtéren, közvetlenül az érkezés után), és akkor készségesen együttműködtek.

A tervezett **kapacitásépítési tevékenységgel** kapcsolatban kétnapos tanulmányútra került sor, amelyet a kistérségi stratégia elkészítésében részt vevő érdekelt feleknek állítottak össze. A tanulmányút „A helyi önkormányzat kapacitásépítése a települési szociális vállalkozás létrehozásához” címmel tervezett kapacitásnövelő tevékenységgel foglalkozott, és ennek keretében a résztvevők három olyan szlovák települést kerestek fel, ahol a szociális vállalkozás célja a munkába való beilleszkedés és a foglalkoztatásnövelő munka volt: konkrétan Feketebalog (Čierny Balog, önellátó energiával foglalkozó projekt), Herencsvölgy (Hriňová, agrár-együttműködés) és Görgő (Spišský Hrhov, építőipar és kis, közösségi alapú szolgáltatások) településeket. Az érdekelt felekkel való megállapodás után maga az út 2016. szeptember 12–14-én zajlott. A tanulmányúton tizennégy fő vett részt.

A LERI kiinduló igényfelmérése során megjelölt egyéb tevékenységekre – például egy szociális vállalkozás vagy iskola előtti/utáni létesítmény létrehozására vonatkozó projektjavaslat összeállítására – **egyelőre nem került sor, mivel a megvalósításukhoz további pénzügyi forrásokra van szükség.** Az eredeti terv az volt, hogy az esb-alapokon keresztül finanszírozott pályázati felhívásokból pályáznak további forrásokra. A LERI kutatás tervezési szakaszában arra lehetett számítani, hogy ezeket a felhívásokat hamarosan kiírják, azonban a pénzügyi források még a LERI kutatás megvalósításának végén sem voltak hozzáférhetőek.

A beavatkozások végrehajtásához felhasznált források

A rakottyási LERI kutatás megvalósítását nagymértékben támogatta a helyi önkormányzat és maga a polgármester. A végrehajtott tevékenységeket minden esetben komoly lelkesedéssel és elkötelezettséggel fogadták, ami a szervezési, politikai és tárgyi támogatásban nyilvánult meg.

A **kistérségi stratégia** összeállítására irányuló tevékenységekkel kapcsolatban a rakottyási polgármester személyes részvétele döntő fontosságú volt a kezdeményezés általános sikeréhez. Már magát a stratégiai tervezés ötletét is ő vetette fel mint fenntartható hatással járó LERI tevékenységet, ezt követően pedig az egész folyamatnak az élére állt, és a LERI csapat számára ő lett az első számú kapcsolattartó és forrásszemély egyidejűleg. Az önkormányzatokkal és érdekelt felekkel folytatott kommunikáció helyi moderátoraként is közreműködött. Az ülések helyszínét és a frissítőket mindig a rakottyási önkormányzat vagy a szomszédos falvak önkormányzata biztosította (a helyszínről és a frissítőkről mindig a fogadó település gondoskodott). A helyi önkormányzatok a regionális fejlesztés külső szakértőjével való első találkozáshoz szükséges úti költséget is fedezték, mivel ez a

---

⁹ A polgármester, személyes interjú, 2016. június 2., nem roma férfi.

szakértő irodájában, Rakottyástól mintegy 120 km-re történt. A külső szakértő tiszteletdíját a LERI kutatás költségvetése fedezte.

A **találkozóhely/fedett beálló** és a hagyományos, téglából épített kemence esetében a LERI kutatás az építési költségek 90%-át, a fa- és tetőfedő anyagok beszerzését fedezte. A többi (beton, csavarok és szögek, festék stb.) az önkormányzat állta. Meg kell jegyezni, hogy az anyagok jó része bontott, helyben gyűjtött volt (a tűzhelyhez szükséges anyagok többsége), vagy a felajánlott bontott anyagokból helyben állították elő. Az utazási költségeket szintén az önkormányzat fedezte.

Az önkormányzat másik érdemi hozzájárulása a szervezési támogatás volt, mivel a szervezési munka nagy részét az önkormányzat végezte, és a fedett beálló megépítéséhez használt terület is önkormányzati tulajdonban van. A megnyitó ünnepség költségét az önkormányzat vállalta, a Szlovák Köztársaság Kormányhivatalának kisösszegű támogatásával.

Az **ifjúsági csereprogram** esetében a költségek legnagyobb része az uniós támogatású Erasmus+ programon keresztül bevont külső forrásokból származott. Az ifjúsági csereprogrammal kapcsolatban a LERI kutatási költségvetéséből egyedül a helyi társkutató költségeit térítették, aki a fiúk csoportját vezette.

A **kapacitásépítési tevékenység** esetében a költségeken a részt vevő települések osztoztak (utazási és étkezési költségek), a külső források költségeit pedig az uniós támogatású Erasmus+ programon keresztül teremtették elő.

Bár az eredeti terv az esb-alapok kihasználását irányozta elő, főként a tervezett szociális vállalkozás és iskola előtti/utáni létesítmény céljaira, ez a terv egyelőre nem teljesült. Ezt a helyzetet az idézte elő, hogy az esb-alapok kezeléséért felelős hatóságok részéről jelentős késést szenvedett a vonatkozó pályázati felhívások kiírása. A LERI kutatás tervezése idején ezeket 2016 tavaszára várták; a pénzügyi források azonban még a megírás idején sem voltak hozzáférhetőek.

Érdekeltek felek

Rakottyáson mindössze 317 ember él, így a helyi érdekelt felek köre az ilyen méretű falvakban természetesen jóval szűkebb, mint a nagyobb településeken.

Valamennyi megvalósult tevékenység esetében a helyi önkormányzat volt a legfontosabb érdekelt fél, ezt pedig a polgármester és a tanács öt tagja személyesítette meg.

Rakottyáson két aktív helyi civil szervezet van, de a vezetőik a helyi önkormányzatot is képviselik (a helyi tanács elnökeként, illetve polgármesterként), így a civil szervezeteket hivatalosan nem vonták be, bár az egész folyamatban játszott szerepük pótolhatatlan.

A rakottyási LERI folyamat kezdetén a LERI helyszíni szakértői számítottak a helyi közösség szociális terepmunkásának részvételére, aki nagyon sokat foglalkozott a roma közösséggel. Sajnos ez a pozíció projektalapú volt, és a Munka-, Szociális és Családügyi Minisztérium által kijelölt új szerepek miatt az önkormányzat nem tudta tovább fenntartani az állást.

A faluban sem iskola, sem más közintézmény vagy egyház nem működik, így a helyi érdekelt felek száma korlátozott.

A helyi közösség – akár romák, akár nem romák – a fő érdekelt felek közé sorolható, de ha a LERI csapat egyénekenként próbálta megközelíteni a közösség tagjait, mindig a polgármesterhez vagy a helyi tanács tagjaihoz irányították őket. A kezdeti aggályok ellenére ezt a tényt nem lehet negatívan megítélni, mintha azt jelezné, hogy a helyi tanács túlságosan nagy befolyással van a lehetséges kezdeményezésekre. Inkább csak a kis falvak helyzetét szemlélteti, ahol szinte minden érdekelt felet/vezetőt a helyi tanács tagjává is megválasztanak.

Az egyes tevékenységeket tekintve a szerepek felosztása a következőképpen alakult.

- A kistérségi stratégia meghatározása – a stratégia fő mozgatórugója a rakottyási polgármester volt, aki hálózatot szervezett a szükséges számú településből és az állami és magánszektor képviselőiből. A többi település és az érdekelt felek hozzáállása pozitív, de kissé passzív volt. A legtöbb érdekelt fél készségesen részt vett az üléseken és a felbérelt moderátor számára biztosította a kért információkat, de proaktív közreműködést csak néhányuk részéről lehetett tapasztalni.

A külső moderátort szintén fontos érdekelt félnek lehet tekinteni. Bár ő szerződéssel dolgozott, és a szolgálataiért fizetést kapott, döntő szerepe volt a folyamat sikerében, és a személyes részvétele meghaladta a szerződött tanácsadóktól várható elkötelezettséget. Ő volt az egyik legfontosabb összekötő kapocs a kistérségi stratégia és a központi kormány által kezdeményezett, a rimaszombati járás számára tervezett stratégia között.

- A találkozóhely/fedett beálló és az épített tűzhely – a fő érdekelt ismét a helyi önkormányzat volt, azonban a négy férfit, akik a beálló tervét javasolták, és akik a megépítésében és a hagyományos tűzhely építési technikáinak felkutatásában is aktívan részt vettek, szintén érdekelt felek csoportjának lehet tekinteni.

Tekintettel arra, hogy a helyiek valamennyien lelkesedtek ezért a fejlesztésért, és készségesen részt vettek az építkezésben, könnyen kijelenthetjük, hogy ez a tevékenység rendkívül pozitív elismertségnek örvendett a potenciális kedvezményezettek részéről.

- Az ifjúsági csereprogramok és ifjúsági tevékenységek – a nagy elvárások ellenére az összes végrehajtott tevékenység közül ez alakult a leginkább ellentmondásosan. A fő érdekelt felek, a rakottyási fiatalok meglehetősen passzívak maradtak. Az a három fiú, akik elég bátrak voltak ahhoz, hogy részt vegyenek az ifjúsági csereprogramban, a jelentés megírásának idején még mindig tétlen, és nem képesek hasznosítani a tapasztalataikat, holott mindhárman pozitívan értékelték a programot. A fiatalokat, akiket kezdetben érdekelt feleknek gondoltunk, inkább a célcsoportba tartozó kedvezményezetteknek kellene tartani. A várakozásokkal szemben a részvételük nagyon passzív volt, ami talán a hasonló tevékenységekben szerzett korábbi tapasztalatok hiányának tulajdonítható.

Szintén az ifjúsági csereprogram érdekelt felei között lehet felsorolni a helyi társkutatót, aki a fiúkat kísérte a felkészülés és a csereprogram lebonyolítása során, és aki a fiúk által kezdeményezett utókövető tevékenységekben is részt fog venni, ehhez azonban a fiúknak előbb kezdeményező hozzáállást kell tanúsítaniuk.

- Kapacitásépítési tevékenység – ezt a tevékenységet az eredetileg tervezett LERI tevékenységeken felül hajtották végre, és teljes mértékben az újonnan alakult *Maly Gemer* helyi akciócsoport tagjai kezdeményezték, így ők a kistérségi stratégia érdekelt felei. A kezdeményezést az az elhatározás vezérelte, hogy a bevált gyakorlat példái valósággá váljanak, hogy megértsék a siker lényegét és megfontolják e példák átültetését a rakottyási közegre és a környező régióra.

A pozsonyi EPIC nonprofit szervezet, amely a LERI kutatás helyi alapjainak kedvezményezettje és közvetítője is volt, szintén a rakottyási tevékenységekben részt vevő fő érdekelt felek közé tartozik. A szervezet nagyjából két évvel ezelőtt lépett együttműködésre az önkormányzattal, és azóta számos fejlesztési tevékenységben vett részt a régióban, mindenekelőtt a falubeli foglalkoztatás és foglalkoztathatóság problémakörében. Az ifjúsági csereprogram végrehajtását ugyancsak az EPIC segítette, mivel ők fedezték az összes szükséges adminisztrációt.

A rakottyási LERI tevékenységekkel kapcsolatban nehéz megnevezni olyan érdekelt felet, aki akadályozó szerepet játszott volna, hiszen minden érintett nagyon lelkesen fogadta és támogatta az egész kezdeményezést. A folyamat során felmerülő kellemetlenségeket sokkal inkább az előzetes tapasztalatok hiánya okozta, nem pedig a rossz szándék. A fő nehézséget a folyamatban az jelentette, hogy a helyiek (akár a roma, akár a nem roma közösség tagjai) nem voltak képesek az ismert valóságon túl megfogalmazni az elképzeléseiket/elvárásaikat/gondolataikat, és magukhoz ragadni a kezdeményezést. A leginkább konstruktív szerepet a polgármester játszotta, a helyi tanács tagjaival együtt.

5. Elemzés, vita, tanulságok

A LERI rakottyási megvalósításának tapasztalatait összességében kedvezően lehet értékelni, és ebben nagy része volt a helyi szereplőknek:

„Nagyon hálásak vagyunk a támogatásért és a lehetőségért, hogy megépíthettük ezt a találkozóhelyet, ez olyan dolog, ami a miénk marad, magunknak építettük. Nagyszerű dolog, ha az ember tehet valamit, máskülönben semmit nem csinálnánk. A fiataloknak is jó, ha látnak egy kis gyakorlati munkát, és új készségeket tanulnak.”¹⁰

A megvalósult tevékenységek listája sokszínű, mindegyiknek más volt a célcsoportja, ezáltal a helyi közösség részéről eltérő szinteken igényelte a részvételt. A végrehajtott tevékenységeket ezért nem lehet egyetlen egységes csomagnak tekinteni.

A régió lakosai – romák és nem romák egyaránt – az idegenforgalmi ágazat támogatásából származó fejlesztési lehetőségekkel kapcsolatos elvárásaiknak is folyamatosan hangot adtak. Sajnos miután a külső szakértő részletesen felmérte a helyi körülményeket és kapacitásokat és beszélgettek a helyiekkel, a LERI helyszíni szakértői úgy vélték, hogy a turizmus ez esetben **irreális álm**, annak az eredménye, hogy a közösség nem látja magát kritikusan, és az ágazatot sem

---

¹⁰ A helyi közösség képviselője, személyes interjú, 2016. június 2., roma nő.

ismeri. Rakottyás a régió egészéhez hasonlóan nagyon kevés turizmustámogató létesítménnyel rendelkezik (ha van egyáltalán ilyen), és kevésbé van érzéke a turistáknak tervezett szolgáltatásnyújtáshoz. A rakottyási LERI kezdeti szakaszában felmerülő szándékot, hogy a tevékenységekben kapjon központi helyet a helyi idegenforgalom támogatása, irreálisnak lehet tekinteni.

A LERI kutatás során levont tanulságok egyike az volt, hogy a lakosok, de még a helyi képviselők sem vesznek részt automatikusan az olyan tevékenységekben, mint a stratégiai tervezés vagy a részvételi döntéshozatal, és külön figyelmet kell fordítani a bevonásuk biztosítására.

A LERI végrehajtása során tapasztalt legnagyobb kihívás azonban a fiatalok bevonása volt. A fiatalabb generáció iskolai végzettsége nagyon alacsony volt, és ezáltal a stabil állásajánlat megszerzésére való kilátásaik is rosszak. A régióban komoly probléma az „**agyelszívás**” mint tendencia, különös tekintettel a fiatalokra. A régióknak nagyon kevésbé – ha egyáltalán – van kapacitása arra, hogy felszívja a beruházásokat, hogy támogassa a tudásalapú gazdaságot vagy a kreatív ágazatokat, amelyek a régióban tudnák tartani a fiatal, iskolázott generációt. A fő beruházási prioritások az alacsony képzettséget igénylő, támogatott munkahelyek biztosítását vagy az alapvető infrastruktúrába való beruházást helyezik előtérbe, amelyek a régió jelenlegi, legsürgetőbb eseti szükségleteit tükrözik, ugyanakkor figyelmen kívül hagyják a régió fejlesztésére való beruházás fontosságát.

A **kompetenciát és szociális készségeket** tekintve jelentős különbség van a 35 év felettek és a tizen-huszonéves fiatalok között, nemcsak Rakottyáson, hanem az egész régióban. A különbségeket az állami oktatás színvonalán, a kezdeményező-készséget, a fiatalok polgári részvételét ösztönző ifjúsági munkához vagy más lehetőségekhez való hozzáféréseken keresztül lehet értelmezni, ami a Rakottyáshoz hasonló települések esetében nagyon nehézkes.

A LERI csapat egyik megállapítása az volt, hogy a fiatal helyi lakosok nem beszélnek rendszeresen szlovákul – ezt egyébként Szlovákia szinte mindegyik marginalizált régiójában meg lehet figyelni. Ez nyilvánvalóan további akadályt jelent az ilyen régiók fejlesztésének és a lakosságuk többségi társadalomban való sikeres részvételének útjában. További következménye, hogy a lakosok, de még a helyi érdekelt felek képviselői sem jutnak hozzá az országos szinten terjesztett szükséges információkhoz például a rendelkezésre álló fejlesztési alapokról, ezért az országos és nemzetközi társadalmi és szakmai hálózatokban való részvételük korlátozott, és az általános politikai eszközök alkalmazására való képességük csekély. Ezek a tevékenységek az ország hivatalos nyelvének jó ismeretét, emellett a nemzeti/uniós támogatási rendszerek gyakran nagyon is szakmai és/vagy hivatalos kifejezéseinek megfelelő ismeretét igénylik.

A szlovák alkotmány értelmében a nemzeti kisebbségeknek joguk van az anyanyelvükön tartott oktatáshoz, de a szlovák nyelvnek az ország hivatalos nyelveként az iskolai tanterv szerves részének kell lennie. Az oktatás színvonalának és ebből következően a marginalizált régiók népessége kulturális tőkájének csökkenését könnyen le lehet mérni azon, hogy az említett kisebbségi csoportok tagjai milyen szinten beszélik az ország hivatalos nyelvét. A helyi lakosság 35 év feletti tagjai többnyire jól beszélnek szlovákul, és ezt az iskolában sajátították el. A LERI kutatás folyamán a kommunikáció velük közvetlenül folyt – a kutatók és a helyiek között. A LERI helyszíni szakértője Rakottyáson azonban azt tapasztalta, hogy a fiatalabb generációkkal való kommunikációban vagy a polgármester, vagy a helyi társkutató közreműködésére szorul. Egyrészt ők tolmácsoltak a szlovák és a magyar nyelv között, másrészt viszont bátorítaniuk is kellett a fiatalokat, hogy

egyáltalán szóba álljanak az idegenekkel, mivel a marginalizált régiók és közösségek fiatal tagjai elszigeteltségben élnek, ami tovább csökkenti az arra való esélyeiket, hogy a saját közösségükön kívüli társadalomban sikert érjenek el.

A fiatalok jellemzően a szolgáltatások és tevékenységek passzív kedvezményezettjei, nem aktív támogatói. Ha egy beavatkozás változtatni akar ezen a helyzeten, ennek nagyon intenzívnek kell lennie, és eleinte nem szabad túlzott elvárásokat támasztania a tekintetben, hogy a fiatalok fogalmazzák meg az érdekeiket, és vegyenek részt alulról szerveződő kezdeményezésben.

Azt is hiba elvárni a fiataloktól, hogy értékeljék a megvalósított tevékenységeket. A LERI helyszíni szakértője arra számított, hogy lelkesen részt akarnak venni a nemzetközi ifjúsági csereprogramban, és talán még versengeni is fognak a korlátozott számú helyért. Valójában a LERI csapat még három résztvevőt is nehezen tudott felvenni, noha négy hely is lett volna. Az ingyenes, közel tíznapos külföldi utazásban való részvétel lehetőségét a fiatalok egyáltalán nem becsülték sokra. A meglévő lehetőségekhez máshogy viszonyultak, mint az idősebb generációk. A LERI csapat túl magas elvárásokat támasztott a tekintetben, hogy készségesen részt fognak venni és fiatal helyi vezetőkké válnak, ami azután egyfajta frusztrációt okozott a LERI csapat tagjai körében. A szervezők nagy elvárásai befolyásolhatják a tevékenységeik folytatása iránti elkötelezettségüket vagy a saját eredményeik negatív megítélését, ami bizonyosan hiba lenne.

A fő tanulságnak ezért azt kell tekinteni, hogy **reálisan kell megítélni a helyzetet**, az érintett fiatalok előzetes tapasztalatait, és az eredményekkel szemben is fenn kell tartani a reális elvárásokat. Egy olyan sajátos helyzetben, mint ami Rakottyáson állt elő, valódi sikernek lehet tekinteni azt is, hogy a fiúk végül elutaztak, hasonlóan más, sokkal inkább látható és fenntartható programok eredményeihez, amelyeket egészen más háttérből érkező fiatalok különböző csoportjai hajtottak végre.

A hasonló tevékenységek szervezésekor komolyan kell venni a résztvevők félelmeit és sztereotípiáit. A LERI helyszíni szakértőjét és a helyi társkutatót például teljes meglepetésként érte a helyzet, amikor az út veszélybe került a brüsszeli repülőtéren történt terroristámadás miatt, illetve a résztvevők azon meggyőződése, hogy minden repülőút terrortámadással végződik.

Ezt a tapasztalatot az Erasmus+ program szlovákiai végrehajtását koordináló nemzeti ügynökséggel is közölték, mivel fontos tanulsággal szolgált.

A másik fontos tanulság arra vonatkozott, hogy az előkészítési, végrehajtási és utókövető tevékenységekbe ifjúságsegítőket kell bevonni, lehetőség szerint helyi társkutatói minőségben. Ha a helyi társkutató a rakottyási esetben nem nyújtott volna személyre szabott segítséget, a helyi fiúk biztosan nem tudtak volna elutazni és részt venni az ifjúsági csereprogramban.

A LERI helyszíni szakértői számára a másik kihívást az jelentette, hogy a **helyi lakosok mennyire tudják megfogalmazni a szükségleteiket**, prioritásaikat és kívánságaikat. A helyiek képzelőereje és elvárásai gyakran nagyon korlátozottak, nagyra törő célokat jellemzően nem tudnak kitűzni, mert nincsenek hozzászokva ahhoz, hogy ilyen jellegű kérdésekre válaszoljanak és elvont kategóriákban gondolkodjanak. Másrészt viszont ez racionális reakció lehet a fejletlen infrastruktúrával rendelkező régióban napi szinten tapasztalt helyzetre (akár a nagy infrastruktúrát, például a közlekedést és az utakat, akár a támogatást biztosító intézményi infrastruktúra meglétét tekintjük). Egy ilyen régióban sokkal nehezebb valóra váltani bármilyen szándékot, mint a gazdaságilag jobb helyzetben lévő

régiókban. Az igényfelmérés elvégzése vagy a helyiek véleményének jobb megértése ezért rendkívül nehéz volt.

Az emberek legtöbbször nem tudtak olyan konkrét intézkedést megnevezni, amely javítaná a rakottyási életet, de bármikor jóváhagyták és támogatták a LERI csapattól érkező javaslatokat. Az igényfelmérő szakaszban készült interjúk gyakran a következők szerint zajlottak:

Helyszíni szakértő (a továbbiakban szakértő): *„Ha lehetőségük lenne a rakottyási helyzet javítására, min változtatnának/fejlesztenének?”* (vagy a kérdés más változatai: □ *„Ha rengeteg pénzük lenne, és be tudnának fektetni Rakottyáson, mit tennének?”* vagy: *„Mi az, ami Rakottyáson hiányzik?”*)

HELYIEK: *„Itt minden jó”* vagy *„Én boldog vagyok itt”* vagy *„Szerintem minden rendben van.”*

SZAKÉRTŐ: *„Szeretnék, ha több lenne a munkahely?”* vagy *„Szeretnék szervezni valamit a fiataloknak?”* vagy *„Szeretnék szervezni valamit a gyerekeknek?”*

HELYIEK: *„Persze, jó lenne, ha több lenne a munkahely...”*

SZAKÉRTŐ: *„Milyen jellegű munkahely legyen?”*

HELYIEK: *„Munkahely, hogy dolgozzunk...”*¹¹

A helyiekkel való interjúkészítés rendkívül nehéz volt, és bár be akartuk vonni őket a tervezési folyamatba, ez számos esetben hatástalannak bizonyult. Rakottyás esetében meglehetősen naivitás volt valódi, alulról szerveződő szemléletre számítani. Rakottyás esetében a félig felülről lefelé haladó módszer működött a legjobban, amikor a polgármester vagy a helyi tanács tagjai általános ötleteket vetettek fel, majd a helyiek megerősítették ezeket. Ezt a megközelítést alkalmazták a kistérségi stratégia meghatározásához is, amikor a kezdeti interjúk és a települések felmérése után a külső moderátor előállt egy javaslatcsomaggal, amelyet ezt követően megvitattak az érdekelt felekkel és a helyiekkel.

Tekintettel a fent említettekre, a kezdeti igényfelmérés és a tisztán részvételi módszerek használatának tanulsága az volt, hogy a részvétel és az elvárások megfogalmazására való képesség nem automatikus. Nem szabad úgy tekinteni, hogy a tisztességes és helyes hozzáálláshoz ez az egyetlen út vezet. A tervezési folyamatokban való teljes körű részvétel képességét a korábbi tapasztalatok eredményének kell tekinteni.

Azt is feltételezhetjük, hogy a közéletben való részvételnek előfeltételei vannak: nem feltétlenül egy megadott iskolai végzettség vagy személyes gazdasági helyzet elérése révén jön létre, hanem mindenekelőtt annak az eredménye, hogy valaki személyesen tapasztalta, hogy elfogadják, valamint az egyéni személyiségjegyeké. A társadalmi elfogadottság peremén élő embereknek esetleg nincs elég önbizalmuk ahhoz, hogy nyíltan és nyilvánosan beszéljenek az elképzeléseikről. Ennek egyik oka megint csak az elfogadás hiányától való félelem lehet, a másik pedig, mint már említettük, a racionális reakció a fejletlen infrastruktúrával rendelkező régióban napi szinten tapasztalt helyzetre. Egy ilyen régióban sokkal nehezebb valóra váltani

---

¹¹ A helyi közösség képviselője, személyes interjú, 2016. február 4., roma és nem roma férfiak.

bármilyen szándékot, mint a gazdaságilag jobb helyzetben lévő régiókban. Nem kevésbé fontos tény a paternalisztikus kultúra és az a meggyőződés, hogy a polgármesterek, az állami hivataloknak vagy a politikusoknak kell meghozni a döntéseket és gondoskodni a jó életminőségről.

Másrészről viszont a helyiek nagyon **boldogan vesznek részt a közösségi életben** és bizonyos mértékig az önkéntes munkában is, amit ugyancsak a részvétel egy formájának lehet tekinteni. Ilyen esetekben készségesen vállalnak felelősséget egy adott feladatért, ugyanakkor sokat haboznak, hogy merjenek-e új tevékenységet kezdeményezni vagy általános vezető szerepet vállalni. A vezetői/irányítói szerepben szerzett korábbi tapasztalatok hiánya a település lakossága körében nagyon nyilvánvalóan megmutatkozott. Ez a megállapítás a találkozóhely/fedett beálló megépítésével kapcsolatos tevékenységek és a megnyitó ünnepség során egyaránt bizonyítást nyert.

Azt is érdekes volt megfigyelni, hogy a helyieknek van némi fenntartása a **külső szakértelemmel** szemben. A külső szakértőket egyrészt lelkesen üdvözölték az olyan tevékenységek esetén, amelyek végrehajtásában a helyiek nem voltak elég magabiztosak (pl. a kistérségi stratégia esetében a helyi szereplőket nagyon is érdekelte, hogy segítséget kapjanak a stratégia részletes tervezési módszerének elfogadásához). Másrészről viszont az őket lelkesítő tevékenységek esetében mindenfajta külső tanácsot elutasítottak: ilyen volt például a találkozóhely/fedett beálló megtervezésének folyamata. A LERI csapat arra törekedett, hogy kis költségű, de építészeti érdekes építmény szülessen, amely érdekelheti a potenciális turistákat és látogatókat. A helyiek teljes mértékben figyelmen kívül hagyták ezeket az elképzeléseket, és határozottan kifejezték, hogy a saját tervük szerint akarnak eljárni. A tervezési ülésen a lehetséges többletértékkel kapcsolatban ismertetett elképzeléseket nem értették, és ezeket teljesen különválasztották a helyiek terveitől és preferált esztétikájától.

E tapasztalat kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy mi a megfelelő, érzékeny módja annak, hogy a külső tudást bevigyük a településre. A „tanuló régiók elmélete”¹² szerint a fejlődést az új készségek és ismeretek tanulási folyamatok révén történő átvétele ösztönzi; ez a folyamat lehet: (i) gyakorlat általi tanulás, (ii) használat általi tanulás, (iii) keresés általi tanulás és (iv) párbeszéd általi tanulás. Rakottás esetében a helyi tudást gyakorlat általi tanulás és párbeszéd általi tanulás útján akartuk megerősíteni. Nem egyértelmű azonban, hogy ez milyen mértékben sikerült, mivel a helyiek meglehetősen ellenálltak a külső tudásnak.

A másik szándékunk az olyan **személyek megkeresése** volt, akiknek meg lehetne erősíteni a képességeit, hogy a tanulási folyamat élére álljanak a közösségben. Ha több személy is van, aki hajlandó vezetőként fellépni, ez jelentősen befolyásolhatja a település társadalmi tőkéjét, és érzékelhető kedvező hatással van a település általános helyzetére. A LERI csapatnak sajnos a LERI teljes rakottási működése alatt nem sikerült olyan személyeket találnia, akikben meglenne az akarat és a képesség arra, hogy új vezetővé váljanak; a LERI csapat így csak azokkal a vezetőkkel dolgozott, akik már korábban is hatalmi pozíciót töltöttek be és köztisztviselőként álltak. E tapasztalat eredményeképpen felmerül a kérdés, hogy mennyire megvalósítható a vezetők „kiemelése”. A LERI helyszíni szakértője azt

---

¹² Lásd pl. Lundvall, B. A. (1992), „Introduction”, in Lundvall, B. A. (szerk.), *National System of Innovation*, London, Pinter, 1-19. o.

feltételezi, hogy a vezetői szerep nem tanulható, hanem olyasmi, ami egy személy természetből adott jellemvonásaként jelenik meg, és csak a jó vezetőséghez szükséges külön készségeket kell kinevelni.

Bár a roma népesség ma is a falu szegényebb részét jelenti, nem lehetett a roma–nem roma együttéléssel kapcsolatos problémákat megfigyelni a faluban. A legfontosabb, legnagyobb tiszteletnek örvendő vezető a faluban a polgármester, aki részrehajlás nélkül viszonyul a romákhoz és a nem romákhoz. Ez a helyiekkel való beszélgetések során többször elhangzott, és bizonyos fokú tisztelettel említették. A romák falubeli integrációjának másik bizonyítéka a települési tanács összetétele: az a tény, hogy az öt tagból ketten roma származásúak. Ez érv lehet azon hipotézis mellett, hogy a roma–nem roma feszültség gyökere gyakran inkább szociális, nem pedig etnikai eredetű, ezért átfogó, területi alapú módszerek kellene, külön figyelemmel a lakosság marginalizált csoportjaira.

A másik megállapítás a helyieknek a találkozóhely megépítésében való részvételi hajlandóságával kapcsolatos. A helyiek lehetőséget láttak benne arra, hogy ne otthon ülve unatkozzanak, hanem társas kapcsolatokat építsenek és szórakozzanak. A helyiekkel folytatott beszélgetések alapján az építkezésben való részvétel lehetőségét (akár önkéntes alapon is) nagyon nagyra értékelték. A polgármesterrel való beszélgetésekből azonban kiderült, hogy az elvégzett munka minősége nem volt mindig tökéletes, tehát a helyiek részvételi hajlandóságát nem a minőségi munkavégzés szándéka vezette, hanem az, hogy egy konkrét tevékenység kapcsán lehetőségük legyen a társas kapcsolatokra. Ennek alapján feltételezhető, hogy a hasonló kezdeményezések a Rakottyáshoz hasonló falvakban különféle közösségfejlesztési folyamatokat indíthatnak el, ösztönözhetik az emberek szerepvállalását és következképpen erősítik a társadalmi tőkét és fejlesztik a résztvevők társas készségeit és munkához kapcsolódó szokásait. Ez még hatékonyabb is lehet, mint a hagyományos, kutatáson alapuló technikák (mint a fókuszcsoport vagy az interjú). A projekt sikere azonban a **végrehajtott projekt láthatóságától** (pl. feltételezhető, hogy a kezdeményezés nem keltett volna ilyen fokú érdeklődést, ha beltéren vagy kevésbé látható helyen valósítják meg) és a helyieknek a projekttel való azonosulásától is függhet (pl. feltételezhető, hogy az építkezést nem fogadták volna ilyen jól, ha a LERI csapat erőltette volna a tervvel kapcsolatos ötleteit).

A kommunikáció és a szlovák/magyar nyelv használata kihívást jelentett a LERI helyszíni szakértői számára. Mint már említettük, ez főként a gyerekekkel és a fiatalokkal való kommunikációt nehezítette meg, akik alapszinten esetleg megértik a szlovák nyelvet, de nem beszélnek. A 35 év feletti generáció esetében minimális volt a nyelvi akadály, e korosztály tagjai többnyire jól beszélnek szlovákul, amire az iskolai tanulmányaik során tettek szert. A gyerekekkel és fiatalokkal való kommunikációban mindig a polgármester vagy az ifjúsági csereprogramhoz kapcsolódó tevékenységekben érintett helyi társkutató működött közre. A szlovák nyelvtudás hiánya kétszeresére növeli a településen élő fiatalabb generáció marginalizáltságát, mivel így rendkívül korlátozott esélyeik maradnak arra, hogy továbbtanulási/foglalkoztatási lehetőséget találjanak a régióban, a mobilitásuk pedig a magyar nyelvű településekre vagy Magyarországra korlátozódik, ahol viszont külföldinek fogják őket tekinteni.

Ami a **fenntarthatóságot** illeti, a végrehajtott tevékenységeknél minden esetben fontos szempont volt a folytatás és a további hasznosítás. A kistérségi stratégiához kapcsolódó kistérségi együttműködés meglétében komoly lehetőség van a rakottyási finanszírozási lehetőségek növelésére, beleértve a Rakottyáson

felismert fő problémák – foglalkoztatás, lakhatás és általános infrastruktúra (például ivóvízellátás és csatornázás) – támogatási lehetőségeit.

A kistérségi stratégia a külső moderátor részéről egy konkrét intézkedési javaslatot is eredményezett a „növénytelepes szennyvíztisztító lép” formájában, amely – ha sikeres – komoly innovációt jelenthetne a gazdaságilag marginalizált régiók víz- és csatornarendszerei számára, egyúttal az alacsony képzettséget igénylő, „zöld” munkahelyek számát is növelné. Egy ilyen mesterséges lép rakottási megépítése most már nemcsak a kistérségi stratégiában fogalmazódott meg, hanem a rimaszombati járás szerepvállalásának növelésére irányuló kormányzati stratégiában is (ezáltal hozzá vannak rendelve a szükséges pénzügyi erőforrások), és a technológiát most tárgyalják a Szlovák Köztársaság Környezetvédelmi Minisztériumával, a Nyitrai Agráregyetem háttértámogatásával.

Fel kell hívni a figyelmet, hogy ennek az intézkedésnek a beemelése nem a helyiektől származott, hanem kifejezetten a külső moderátor szorgalmazta, aki az energiahatékonyság és energetikai függetlenség szakértője. Ebben az esetben a helyi lakosok tehát kedvezményezettek és támogatók, nem kezdeményezők. Másrészt viszont, ha Rakottásan jön létre Szlovákián belül az első ilyen tisztító lép, ezzel Rakottás azon falvak közé emelkedhet, amelyek képesek valamilyen nagyon konkrét, egyedülálló példát felmutatni az alacsony képzettségűeknek szóló környezetbarát munkahelyek terén, ez pedig a jövőben szintén bevételt jelenthet a település számára.

Az ifjúsági csereprogram szervezésében az volt a fő szempont, hogy ösztönözzék a helyi fiatalok szerepvállalását, hogy a jövőben a hasonló tevékenységek élére álljanak. Az ifjúsági tevékenységek pénzügyileg bizonyosan nem önfenntartók, ennek ellenére a fiatalok által kezdeményezett és szervezett tevékenységek központi helyet kapnak a különféle támogatott programokban. Ha tehát a fiatalokat sikerülne aktivizálni, valamennyi pénzügyi támogatás biztosan adódna.

Ami a találkozóhelyet/fedett beállót illeti, a karbantartási költségeken kívül további beruházásokra egy ideig nem lesz szükség. A települési tanácsban felmerült az ötlet, hogy a találkozóhelyet kereskedelmi célokra is fel lehetne használni, és a használatát csekély bérleti díj ellenében felkínálhatnák a szomszédos falvaknak, mert ez a bevétel fedezhetné a karbantartást.

Ami a kapacitásépítési tevékenységeket illeti, a költségvetés nem olyan fontos, mint a jó kapcsolati hálózat. A tanulmányi látogatásokat, mint amelyet a kistérségi stratégia megfogalmazásában érdekelt felek számára szerveztek, nagyon kis költségráfordítással meg lehet szervezni, és ezt az önkormányzati költségvetés fedezheti. A kapacitásépítési tevékenységek következő sorozatának megszervezéséhez a bevált gyakorlati példákat felmutató projektek/települések/szakértők hálózata/kapcsolatai fontosabbak, mint a pénz. Ez a hálózat – részben a LERI-nek köszönhetően – éppen most épül.

Rakottás a továbbiakban is nehezen fog hozzájutni az uniós támogatásokhoz, mert az önkormányzati költségvetés csak nagyon korlátozottan képes biztosítani a kötelezően előírt társfinanszírozást, ahogy az ilyen projektek kezelésére való képesség is korlátozott. Amikor legutóbb (2015 őszén) lehetőség nyílt arra, hogy a kistérségi stratégiát értékelésre betérjessék a LEADER programhoz, ezzel nem tudtak élni, mert akkor még nem készült el a stratégia. Ez olyan pénzt hozhatott volna a régióba, amelyhez nem írnak elő szigorú társfinanszírozást; arról mindenesetre az összes érintett meg van győződve, hogy a kistérségi stratégiát a

legközelebbi nyílt pályázati kiírásnál be fogják nyújtani, de ennek az időpontja egyelőre nem ismert.

A LERI kutatási tevékenységek közben szerzett megfigyelések és tapasztalatok alapján azt állíthatnánk, hogy Rakottyáson a **roma és nem roma népesség közötti viszony** összességében jó és együttműködő, és a romák befogadása nem jelent olyan problémát, amelynek helyi szinten visszhangja lenne.

Ugyanakkor számos tényező mégis akadályozza a romák integrációját, és ezek helyi szinten is hatással vannak:

- A pénzügyi források hiánya:

Miközben a romák és nem romák közötti viszonyt Rakottyáson általában véve nagyon egyszerűnek és különösebb feszültségektől mentesnek lehet értékelni, arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a romák többsége a falu határában él, a többségi népességhez képest rosszabb körülmények között. A falu roma és nem roma része közötti szociális és gazdasági különbség azonban nem olyan látványos, mint Szlovákia más részein, például Szlovákia délkeleti, az ország legszegényebb részének tartott régiójában, ahol a szegénység a roma és nem roma közösség körében egyaránt jelen van. A pénzügyi források hiányáról szólva: a pénzt általában véve a régióba kellene befektetni (tekintet nélkül a lakosság etnikai származására), és erősen szorgalmazni kellene a területi megközelítést. A kifejezetten a romák helyzetének javítására irányuló pénzügyi beruházások kontraproduktívnak bizonyulhatnak; az ilyenfajta, kizárólag romákkal szembeni pozitív diszkrimináció Rakottyáson nem lenne helyes. Ami a kiegészítő pénzügyi forrásokat (elsősorban az esb-alapokat) illeti, a jogosultsági kritériumok legtöbbször úgy vannak kialakítva, hogy a Rakottyáshoz hasonló falvakat kizárják az alapokhoz való hozzáféréstől.

- Az innováció hiánya az elvégzett munkákban:

Rakottyáson általánosságban jól megfigyelhető a helyiek – romák vagy nem romák – helyzetének javítására irányuló őszinte törekvés. Ezek a törekvések többnyire sajnos nem valósulnak meg, mert a projektjavaslatoknak nem ítélik meg a pénzügyi támogatást. Rakottyás helyzetében általában nagyon alapszintű beavatkozásokra lenne szükség, amelyek országos szinten (a kiválasztást végző bizottság szemszögéből) régimódinak, minden újítást nélkülözőnek tűnhetnek, ezért nem igazán versenyképesek más önkormányzatok projektjeivel összevetve, ahol a településen több humán/társadalmi tőke koncentrálódik.

- A helyi fejlesztés iránti politikai érdeklődés hiánya az országos szint részéről:

Rakottyás kis túlzással a „perifériák perifériájaként” jellemezhető. Kevés az esély arra, hogy bármilyen jelentős (központi) beavatkozás irányuljon erre a régióra. A romák integrációjára vonatkozó politikai prioritásokat a Rakottyást körülvevő régióban nem lehet összehasonlítani Szlovákia más régióinak (pl. a Szepesség/Spiš) prioritásaival. A legfontosabb akadály a 400-nál is kevesebb lakosú Rakottyás mérete; országos szempontból az ilyen települések nincsenek a közérdeklődés középpontjában, és a politikai beavatkozások többsége a nagyobb településeket célozza meg.

A rakottyási (Rakottyásról származó) romák társadalmi-gazdasági integrációjának javítását akadályozó fenti tényezők túlmutatnak a helyi önkormányzat és a helyi érdekelt felek képességein és forrásain, mivel összefüggenek a marginalizált régiók, például a rakottyási kistérség strukturális problémáival.

A LERI tapasztalatai alapján a romák integrációjának fő mozgatórugóit a településen a következőképpen lehet meghatározni: (i) a roma és nem roma közösség közötti jó együttélés, (ii) a falu összes lakosával szembeni, teljességgel elfogulatlan hozzáállás és (iii) a polgármester az irányú politikai akarata, hogy javítsa az összes falubeli helyzetét.

i. A roma és nem roma közösség közötti jó együttélés:

A rakottyási romák jobb integrációjának fő előfeltétele – amit a jó viszonyként lehet jellemezni – máris teljesül. A roma és nem roma lakosokkal szembeni hozzáállásban általában véve nem találtunk különbséget. A romák falun belüli jó helyzete a helyi települési tanács összetételével is szemléltethető, ennek ugyanis az öt tagja közül kettő roma származású.

ii. A falu összes lakosával szembeni, teljességgel elfogulatlan hozzáállás:

A korábban már említett vezetőhöz hasonlóan a helyi önkormányzat által a falu roma és nem roma részeivel szemben tanúsított hozzáállás nagyon tisztességesnek és egyenlőnek tűnik. Nem tűnik úgy, hogy a faluban végrehajtott tevékenységek a közösség bármely tagjának a rovására történtek volna. A polgármester törekszik a kifejezetten a romák szükségleteit megcélzó tevékenységek végrehajtására, éppen úgy, ahogy a nem romáknak szólókéra is. A faluban szervezett kulturális eseményeket mindig egyformán látogatják mindkét közösség tagjai, és mindkét kultúra képviselteti magát.

iii. A polgármester az irányú politikai akarata, hogy javítsa az összes falubeli helyzetét:

A faluban élő összes ember helyzetének javítására irányuló őszinte törekvés nemcsak a polgármesterrel kapcsolatban érzékelhető, hanem a többi érdekelt fél (pl. települési tanács) esetében is. Az érdekelt felek némelyikének (pl. a helyi közösség tagjainak) pozíciója és lelkesedése ugyan meglehetősen passzívnak tekinthető, a kezdeményező részvétel mértéke mindazonáltal inkább a személyes tapasztalatok és személyes kapacitás eredménye, nem az elkötelezettség hiányából ered.

6. Következtetések és ajánlások:

Rakottyás mérete ellenére a faluban két civil szervezet működik, ami szintén bizonyítéka lehet a közösség életében való részvétel iránti, viszonylag erős hajlandóságnak. A roma és nem roma lakosok együttélése is nagyon könnyűnek tűnik, a polgármester és a települési tanács tagjainak személyes elkötelezettsége pedig figyelemreméltó.

Rakottyás maga eleget tesz a sikeres fejlesztéshez szükséges feltételek többségének, a fejlődés mégis stagnál, mert a Rakottyás előtt álló problémák közül sok strukturális, és túlmutat az önkormányzat vagy a LERI-hez hasonló kis, közösségi irányultságú projektek hatáskörén.

Az első probléma a falu elhelyezkedése. A rimaszombati járás egyike a leginkább **marginalizált régióknak**, ahol kevés kilátás van arra, hogy az általános helyzet rövid/középtávon javuljon. A rimaszombati régió országos szempontból nézve a nemzeti érdek perifériáján található. Ráadásul Rakottyás település még a járáson

belül is perifériának minősül. Rakottyás és az egész kistérség ilyenformán a politikai/gazdasági érdeklődés perifériájára esik.

A másik nehezítő tényező a kistelepülések kapacitása – különösen a Szlovákiában alkalmazott települési költségvetési modellből eredő, nagyon **korlátozott emberi és pénzügyi kapacitás**. A szlovákiai közigazgatás nagyon szétagolt és decentralizált, jelenleg 2927 önkormányzatot számlál. A közigazgatási decentralizáció folyamata nem egészült ki a pénzügyi decentralizációval, így miközben egyes hatáskörök önkormányzati szintre kerültek át, a pénzügyi források központi szinten maradtak.¹³ Rakottyás éves költségvetése 28 000 euró, aminek elégnak kellene lennie, de nem fedezi az önkormányzati hivatal általános működését vagy az önkormányzat olyan fontos feladatait, mint az utak karbantartása, a közvilágítás, a hulladékgazdálkodás, szociális szolgáltatások stb.

A központi kormány azzal érvel, hogy a pénzügyi forrásokat ki lehet egészíteni az esb-alapokból származó bevétellel. Ennek azonban komoly akadályai vannak. Az egyik ilyen akadály az, hogy az uniós kohéziós politika szlovákiai végrehajtásában nagy hangsúlyt helyeznek a „növekedés pólusaira” a Szlovák Köztársaság 2014–2020-ra szóló partnerségi megállapodásában¹⁴ meghatározottak szerint, ami azt jelenti, hogy a pénzügyi segítségnyújtásnak a nagyobb központokban kell koncentrálnia. Ha a forrásokat nagy központokban koncentrálják ahelyett, hogy szétszórják sok kisebb hely között, ez elvileg felgyorsítaná a gazdaságot a környező területeken. E módszer gyakorlati alkalmazása alapján a Rakottyáshoz hasonló méretű falvak kívül maradnak a beavatkozás fő földrajzi hatókörén.

Még ha változna is ez a politika, Rakottyásnak akkor sem lenne több lehetősége arra, hogy az esb-alapokból jelentős pénzügyi támogatásra pályázzon, mert más akadályok is vannak, pl. Rakottyás éves költségvetése, és az, hogy nem tudja biztosítani a szükséges társfinanszírozást, amely sok esetben meghaladja a település teljes éves költségvetését. Az éves költségvetés korlátozottsága a kötelező társfinanszírozáshoz képest még a viszonylag könnyen hozzáférhető kereskedelmi banki hitelek segítségével sem áthidalható, mivel a nemzeti jogszabály nem engedi meg, hogy egy településnek az éves költségvetése 60%-át meghaladó adóssága legyen.

A Rakottyáshoz hasonló települések akkor kapnának valódi lehetőséget a fejlesztésre, ha megváltozna az uniós alapok elosztási modellje, nemcsak a technikai kritériumok terén, hanem a hozzáférhetőség és a stabil technikai segítségnyújtás tekintetében is, hogy az eseti szolgáltatások hosszú távra szóljanak. Több figyelmet kell fordítani a közösségvezérelt helyi fejlesztés (CLLD)¹⁵ megközelítésre, amit az Európai Bizottság határozottan hangsúlyozott, de a szlovák nemzeti hatóságok alábecsülik és nem alkalmazzák az elvárt mértékben. Arról, hogy miért nem használnak egy ilyen meglévő eszközt, holott a marginalizált régiók problémájának létéről és az alulról szerveződő kezdeményezések hiányáról általános az egyetértés, széles körű nyilvános és politikai vitát lehetne indítani.

Ahhoz, hogy helyi szinten több helyi kezdeményezés induljon és növekedjenek a helyi önkormányzatok/polgári szövetségek/független kezdeményezések kapacitásai, döntő fontosságú lehet a **kisléptékű polgári** (de az önkormányzatok

---

¹³ A *Zväz miest a obcí Slovenska* (Szlovákiai városok és települések szövetsége) képviselője, személyes interjú, 2016. március 3.

¹⁴ Elérhető: www.partnerskadohoda.gov.sk/dokumenty/.

¹⁵ Bővebb információért lásd pl. Európai Vidékfejlesztési Hálózat, elérhető: https://enrd.ec.europa.eu/themes/clld_en.

által indított) **kezdeményezéseknek szóló alap** megléte, amely 5000 euró összeghatárig biztosít segítségnyújtást. Ez a fajta országos vagy megyei szinten létrehozott, a leginkább marginalizált régiók/települések igényeire szabott alap ahhoz is hatékony eszköz lehetne, hogy erősítse az ilyen régiókban élő emberek önbizalmát és tevékenységeit. Az ilyen jellegű segítségnyújtás létrehozása ellen érvként lehetne felhozni, hogy országos szinten számos vállalati alapítvány működik, ugyanilyen típusú beavatkozásokkal. Ezekben a pályázatokon azonban nagyon nagy a verseny, és a Rakottyáshoz hasonló falvakból érkező pályázatok gyakran amiatt vallanak kudarcot, hogy más projektekhez képest nagyon kevés bennük az innováció vagy a lelemény. A támogatóknak emellett azt is számításba kellene venniük, hogy a kis, marginalizált közösségeknek helyben szinte egyáltalán nincs kapacitása arra, hogy projektet dolgozzanak ki és támogatásra pályázzanak. Az ilyen közösségekben élő emberek a támogatási lehetőségeknek már a puszta tényéről sem szereznek tudomást. Azokon a területeken, ahol az általánosan beszélt nyelv eltér az ország hivatalos nyelvétől, ez az akadály még jobban érvényesül.

Ezért olyan alapoknak kellene működniük, amelyek kizárólag a hasonló társadalmi-gazdasági tulajdonságokkal rendelkező régiókat támogatják, régióként felosztott költségvetéssel. Elképzelhető, hogy kísérleti kezdeményezésként meg fognak jelenni az ilyen alapok a 2015. decemberben jóváhagyott új jogszabály alapján, mivel ebben központi helyen szerepel az állami pénzforrások átirányítása a leginkább marginalizált régiókba.¹⁶ Az ilyen lehetőségekről szóló információkat aktívan terjeszteni kell a célcsoportok körében, a kommunikációs készségeik és a nyelvük figyelembevételével – az információt világosan, nem hivatalos stílusban kell közölni, és le kell fordítani a kisebbségi nyelvekre.

Ahhoz azonban, hogy a marginalizált régiókban élő kis közösségek részesülni tudjanak az ilyen fejlesztési lehetőségekből, szükség lenne egy országos/regionális székhelyű szervezetre, amely a települések/helyi polgári szövetségek/független kezdeményezések igényeire igazított, ingyenes **technikai segítségnyújtást** biztosít, középpontban a kapacitásnöveléssel (pl. különféle tanulmányutak és tanulási lehetőségek szervezése, a regionális fejlesztési kérdésekhez kapcsolódó konkrét készségek támogatása és egész életen át tartó tanulási lehetőségek). Egy ilyen (akár formális, akár informális, de mindenképpen koordinált és támogatott) szervezet biztosíthatná a szükséges ösztönzést, a sorstársak közötti együttműködést, a hálózatépítést és a helyi vezetők támogatását, akik a tevékenységeikben sokszor elszigeteltnek érzik magukat. Az uniós alapok korábbi programozási időszakában hasonló technikai segítségnyújtást terveztek a marginalizált roma közösségeknek szóló speciális, integrált területi eszköz kialakítása és megvalósítása érdekében. A Szlovák Köztársaság roma közösségei kormányzati meghatalmazottjának hivatala (*Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity*) alá tartozó regionális központok hálózatának kellett segítenie a helyi önkormányzatokat és érdekelt feleket a helyi integrációs és fejlesztési kezdeményezések megtervezésében, a támogatás előteremtésében és a végrehajtásban. Ez a kísérlet azonban a központi szinten történt gazdálkodási hibák miatt kudarcba fulladt.¹⁷

---

¹⁷ Salner, A., Košťál, C., Hojsík, M., Polačková, Z. (2013), *Lessons from Slovakia's Comprehensive Approach*

Külön figyelmet kell fordítani a fiatalabb generációra. Nagyszabású, hosszú távú beavatkozásokat kell végrehajtani, de testre szabott, egyéni igények szerinti formában, máskülönben a fiatalok kilátásai rendkívül rosszak lesznek, különösen ha a régióban maradnak; ezáltal pedig nagy veszélybe kerül a régió már most is törékeny és viszonylagos gazdasági stabilitása. Ezeket a településeken feltétlen szükség vagy a nagyarányú ifjúságsegítő munkára; ezeket a szolgáltatásokat állami forrásokból kell finanszírozni, azonban a teljesítésükre állami és magánszolgáltatóknak egyaránt lehetőséget kell adni.

Az ifjúságsegítő munkának nemcsak az iskolai lemorzsolódás megelőzésével és a foglalkoztatás növelésével kellene foglalkoznia, hanem mindenekelőtt a fiatalok puha készségeinek a fejlesztésével, amilyen a kommunikáció és a személyes tulajdonságok (például a kíváncsiság). Amiatt, hogy elszigeteltségben élnek, a saját közösségükön kívül kevés a kapcsolatuk és az információforrások tekintetében is nélkülözik a sokszínűséget és a hitelességet – ezek ugyanis a marginalizált régiókban a populáris médiára, például a bulvár tévécsatornákra korlátozódnak –, a fiataloknál sok esetben nem fejlődnek megfelelő szintre a **kommunikációs és kognitív készségek**. Ez jelentősen akadályozhatja a meglévő lehetőségek kihasználását. Ezért intenzív mentorálásra/coachingra van szükség, ha a programok a fiataloknak szólnak, és ezeket ennek megfelelően kell kialakítani, hogy biztosított legyen a beavatkozások fenntarthatósága.

A fiatalabb generáció jelenti a leginkább veszélyeztetett csoportot, akiket „elvesztett generációnak” is lehet tekinteni amiatt, hogy nagyon alacsony színvonalú oktatási rendszerben tanultak, nincsenek előttük pozitív foglalkoztatási vagy vállalkozási példák, többgenerációs szegénységben élnek és nincsenek ambícióik. Az egész helyzetet jól illusztrálja az egyik fiatal válasza a karriervágyaira vonatkozó kérdésre:

„Nagyon remélem, hogy egyszer majd esélyem lesz arra, hogy bekerüljek az aktivizáló munkába a faluban.”¹⁸

A Rakottyást körülvevő régióban társadalmi-gazdasági szempontból általában véve meglehetősen kilátástalan a helyzet.

Ameddig az EU ragaszkodik a szubszidiaritás elvéhez, a beavatkozásai a régiókban nem fognak valódi hatást elérni, mert az alkalmazási körüket és a hatásukat mindig a nemzeti kormányok szabályozzák. Sem a helyi, sem a regionális szerveződések nem tanúsítanak kellő **függetlenséget** a beavatkozásaikban, mivel a hatásköreik többségét központilag, országos szinten szabályozzák. Ennek megfelelően feltételezhető, hogy a településen (és a régió vagy a hasonló régiók más településein) nem fog javulni a helyzet, amíg nem ismerik fel a nagyszabású (pénzügyi, személyes vagy politikai) beavatkozások jelentőségét, és ezekhez nem kezdenek hozzá országos szinten.

A helyi fejlesztés és részvétel feltételeit külső szervek, például a **közösségi munkába** bevont civil szervezetek támogathatják. Ezek új lendületet, innovatív ötleteket és motivációt hozhatnak a fejlesztésben. A külső szereplőknek fel kell készülniük a helyiek nagyfokú passzivitására vagy a részvételhez kapcsolódó

Assessing the feasibility of designing and implementing integrated territorial programs targeting marginalized Roma communities, Pozsony, Slovak Governance Institute. Elérhető: www.governance.sk/assets/files/publikacie/SGI_ACA_EN.pdf.

¹⁸ A helyi közösség képviselője, személyes interjú, 2016. április 18., fiatal roma férfi.

szégyenérzetre. Emiatt nem szabad visszariadniuk, mert ha hosszabb ideig jelen vannak a közösségben, az akadályok valószínűleg megszűnnek. Minden esetben támaszkodhatnak a helyi önkormányzatok nyitottságára, amelyek várhatóan minden kezdeményezést örömmel fogadnak és támogatnak, mivel hosszú távú frusztrációként élik meg, hogy kimaradtak az ország fejlődésének fősodrából.

A LERI kutatás tapasztalatai azt mutatták, hogy a helyi önkormányzat – például a polgármesteri hivatal és a helyi tanács – általában a legaktívabb személyiségekből áll, akik élvezik a helyi lakosság bizalmát és a közösség képviselőjére való felhatalmazást. A képviselői elv különösen hatékony a kis közösségekben, ahol a vezetés a közösség napi szintű, részletekbe menő ellenőrzése alatt áll. Olyan közösségekben, ahol nincsenek súlyos (például etnikumok közötti) törésvonalak, valószínűleg minden társadalmi csoport érdekeit egyformán képviselik.

7. További információk

Köszönetnyilvánítás

A rakottyási LERI kutatás Ján Rencsok rakottyási polgármester közreműködésével valósult meg.